

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hilda Jeppsson

Avbeställningsrätt i entreprenader reglerade av AB 04

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: VT 2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	7
FÖRKORTNINGAR	8
1 INLEDNING	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Syfte	10
1.3 Ämne och frågeställningar	10
1.4 Avgränsningar	11
1.5 Metod och material	13
1.6 Forskningsläge	16
1.7 Disposition	17
2 ÄTA-ARBETEN OCH DESS RELATION TILL AVBESTÄLLNING	19
2.1 Inledning	19
2.2 Allmänt om ÄTA-arbeten	19
2.2.1 Kontraktsarbeten i relation till ÄTA-arbeten	19
2.2.2 Definition och innebörd av ÄTA-arbeten	20
2.2.3 Entreprenörens skyldighet att utföra ÄTA-arbeten	21
2.2.4 Ersättning vid föreskrivna ÄTA-arbeten	22
2.3 Avgående arbete och avbeställning	23
2.4 Slutsats	26
3 AVBESTÄLLNING I FÖRMÖGENHETS RÄTTEN	27
3.1 Inledning	27
3.2 Utfyllande rätt	28
3.3 Köplagen	30
3.4 Konsumenttjänstlagen	32
3.5 Avbeställning som kontraktsbrott	35

3.6	Slutsats	37
4	UNDERRÄTTELSESKYLDIGHET FÖR BESTÄLLAREN	38
4.1	Inledning	38
4.2	Lojalitetsplikt och underrättelseskyldighet	39
4.2.1	Lojalitetsplikten i förordet till AB 04	39
4.2.2	Den allmänna lojalitetsplikten	40
4.2.3	Omsättningsmålet om åberopande av lojalitetsplikten	40
4.2.4	Underrättelseskyldighet grundad på lojalitetsplikten	43
4.2.5	Underrättelseskyldighet i 2 kap 9 § AB 04	43
4.2.6	Underrättelseskyldighet enligt NS 8405	44
4.3	Sammanvägd diskussion	45
5	FÖRETRÄDESRÄTT FÖR ENTREPRENÖREN	47
5.1	Inledning	47
5.2	Företrädesrätt vid ÄTA-arbeten	47
5.3	Företrädesrätt enligt NS 8405	48
5.4	Sammanvägd diskussion	50
6	ERSÄTTNINGENS OMFATTNING SAMT ERSÄTTNINGSBERÄKNINGEN	53
6.1	Inledning	53
6.2	Positivt och negativt kontraktsintresse	54
6.3	Additionsmetoden och subtraktionsmetoden	59
6.4	NS 8405	61
6.5	Slutavräkningsregeln 6 kap 11 § AB 04	62
6.6	Sammanvägd diskussion	64
7	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	67
	BILAGA	71
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	73
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	76

Summary

The parties of a construction contract consist of an employer and a constructor. A common standard-form contract in construction contract law is AB 04. The employer in such a contract is entitled to alter the extent of the contracted works. This is done by either prescribing an ÄTA-arbete (an altered or added work), by cancelling works or by rescinding the contract. ÄTA-arbeten are regulated in AB 04. Cancellation of works is not. Construction contracts are not subject of legislation in Swedish law.

The purpose of the thesis is to examine whether selected rights and obligations follows the right to cancel works, as well as the extent, and calculation of, the compensation of a cancelled work.

The thesis aims to examine the following questions. From which principle stems the right to cancel works? Is the right to cancel works limited in extent, meaning that only certain works or certain quantities are cancellable? Does the contractor have a right to refuse a cancellation of works? Does the employer have a duty of notification? Does the employer have a right to employ another contractor to execute the cancelled work before the construction has been consigned? How is the compensation of a cancelled work calculated?

Answers to the questions are discussed and analyzed. The analysis is based on a statement in the preface of AB 04. The preface states that the standard-form contract is built on a foundation of rights and obligations, aiming to reach an economically optimal balance of risk between the parties.

It is not possible to find undisputed answers to the asked questions. The aim of the thesis is therefore not to give straight answers. It is more purposeful to lead a discussion, commenting on pros and cons of different solutions, to the problems at hand.

Sources used in the thesis are laws, as well as legislative history to these, court judgements from the Supreme Court (Högsta domstolen) and legal literature.

Since cancellation of works is not regulated in AB 04, legislation in proximity to construction contract law is examined. Such legislation is the Sale of Goods Act (köplagen) and the Customer Services Act (konsumenttjänstlagen). Paragraphs, related to cancellation of works, in the Norwegian standard-form contract NS 8405, are also brought up.

In legal literature of an older date, the right to cancel works are said to be derived from ÄTA-arbeten. Legal literature of a more recent date, however, argues that cancellation of works is to be derived from general principles in the law of contracts. When considering the definition of ÄTA-arbeten, other regulations in AB 04 and previous versions of the AB-contract, the latter interpretation seems most probable.

In some legal literature cancellation has been regarded as a breach of contract. In a context of construction contract law, this does not seem to be the case. Cancellation of works is to be considered a right. This right belongs to the employer. The contractor, in return, is compensated for the cancelled works.

It is possible to consider general principles in the law of contracts portrayed in the Sale of Goods Act and the Customer Services Act when interpreting AB-contracts. This was stated by the Supreme Court. The thesis examines whether regulations regarding cancellation of works in these laws are also applicable in the context of AB 04. The conclusion is that the limitations in the Sale of Goods Act are not applicable. The right of cancellation is more likely unlimited, as is the case in the Customer Services Act.

An employer shall, according to NS 8405, notify the constructor of a cancellation as soon as possible. The thesis discusses whether this also applies to cancellation in the context of AB 04. Such a duty of notification does not exist in either the Sale of Goods Act or the Customer Services Act. But, it could be based upon *lojalitetsprincipen* (principle of loyalty). This principle is mentioned in the preface of AB 04. In a recent judgement from the Supreme Court, it is stated that the principle could be applied to the parties' agreement, irrespective of if it is decreed in law or in the contract. A duty of notification could also be based upon the 2 chapter 9 § AB 04, that

stipulates that the parties shall notify one another of circumstances of importance to the construction contract.

When an employer prescribes an ÄTA-arbete, the constructor has *företrädesrätt*, meaning a right, as well as an obligation, to perform the ÄTA-arbete. In NS 8405, there is a similar right for the constructor regarding cancelled works. The employer is not allowed to employ another contractor to perform the cancelled work until the construction has been consigned. It is possible to argue that such a *företrädesrätt* might exist in the context of AB 04 as well. One important argument is that the placing of responsibility of the works can become complicated if the employer is allowed to employ another contractor. It is also possible to base an argument on the principle of loyalty.

The compensation of a cancelled work is most probably equivalent to *positivt kontraktsintresse*. This means that the constructor is compensated for his expenses as well as loss of profit. This conclusion is drawn from both legal literature as well as the regulation in the Sale of Goods Act. The regulation in NS 8405 also compensates in accordance with *positivt kontraktsintresse*.

Subtraktionsmetoden, the method of subtraction, can be used to calculate the compensation.

The method in the 6 chapter 11 § (*slutavräkningsregeln*) is most likely only to be used if the parties has agreed upon it. The rule is aimed to regulate ÄTA-arbeten. If there has been many *avgående arbeten* (contracted works that are not performed due to an added work), in relation to *tillkommande arbeten* (added works), the contractor can, if the conditions in the paragraph are met, receive further compensation. A cancellation of works is not the same as *avgående arbeten*. Hence, it would not be suitable to add this to the paragraph's equation.

Sammanfattning

I en entreprenad reglerad av AB 04 har beställaren rätt att förändra entreprenörens kontraktsåtagande. Beställaren kan förändra kontraktsåtagandet på tre sätt: genom föreskrivna ÄTA-arbeten, avbeställning samt genom hävning. Avbeställningsrätten är inte reglerad i AB 04. Syftet med uppsatsen är att undersöka om utvalda rättigheter och skyldigheter föreligger vid avbeställning vid entreprenader reglerade av AB 04, liksom att undersöka omfattningen av, samt lämplig beräkningsmodell för, ersättningen.

I uppsatsen behandlas följande frågeställningar. Ur vilken grund kan en avbeställningsrätt härledas? Är avbeställningsrätten inskränkt på så vis att endast vissa typer, eller mängder, av arbeten kan avbeställas? Kan entreprenören vägra att acceptera en avbeställning? Har beställaren en skyldighet att underrätta entreprenören så fort denne har vetskap om att en avbeställning kommer att behöva ske? Kan beställaren anlita en ny entreprenör att utföra ett avbeställt arbete innan entreprenaden är färdigställd/överlämnad? Hur kan avbeställningsersättningen beräknas?

Svar på frågeställningarna diskuteras och analyseras. Analysen utgår från ett uttalande i förordet till AB 04, som stadgar att ”AB 04 bygger på en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter som syftar till en ekonomiskt optimal riskfördelning mellan parterna.”

Rättsläget vid avbeställning i entreprenad reglerad av AB 04 är inte klart. Målet med uppsatsen är således inte att ge ett rakt svar på alla frågeställningar. För flera av frågeställningarna är det därför mer ändamålsenligt att föra en diskussion för och emot olika lösningar.

Material som används är närliggande lagregleringar, förarbeten till dessa, liksom domstolspraxis och doktrin.

Då avbeställning inte är reglerat i AB 04 görs en utblick mot andra avbeställningsregleringar. Hit hör avbeställningsbestämmelserna i köplagen och konsumenttjänstlagen. Även det norska standardavtalet NS 8405 ses till, då avbeställning är reglerat däri.

I äldre doktrin har avbeställningsrätten ansetts kunna härledas ur regleringen om ÄTA-arbeten. Nyare doktrin är av annan åsikt – snarare ska avbeställningsrätten härledas ur allmänna förmögenhetsrättsliga normer. Aktat definitionen av ÄTA-arbeten, övriga bestämmelser i avtalet samt tidigare lydelse av AB förefaller det troligast att avbeställningsrätten är att härleda ur allmänna förmögenhetsrättsliga normer.

Viss doktrin menar att avbeställning utgör ett förväntat/anteciperat kontraktsbrott. Aktat entreprenadrättens särskilda drag är detta inte fallet vid entreprenadavtal – avbeställningsrätten är att se som en rättighet för beställaren. Denna rättighet för beställaren avvägs genom avbeställningsersättningen till entreprenören.

Vid tolkning av AB-avtal har HD uttalat att det är möjligt att se till de allmänna förmögenhetsrättsliga principer som finns i köplagen och konsumenttjänstlagen. I uppsatsen undersöks huruvida avbeställningsbestämmelserna i dessa två lagar utgör principer som är lämpliga att tillämpa vid avbeställning i entreprenad reglerad av AB 04. Slutsatsen är att köplagens inskränkning i avbeställningsrätten inte är överförbar till entreprenad. Avbeställningsrätten är inte inskränkt i omfattning, och entreprenören kan heller inte vägra att acceptera en avbeställning. Snarare torde, såsom även gäller enligt konsumenttjänstlagens, en oinskränkt avbeställningsrätt vara för handen.

Enligt NS 8405 ska en beställare underrätta om avbeställning i så god tid som möjligt. Huruvida detta även gäller vid avbeställning i entreprenad reglerad av AB 04 diskuteras i uppsatsen. En sådan underrättelseskyldighet finns varken i köplagen eller konsumenttjänstlagen. Däremot kan det argumenteras för att en underrättelseskyldighet följer av lojalitetsplikten. Dels är lojalitetsplikten nämnd i förordet till AB 04, dels öppnar praxis från HD upp för att lojalitetsplikten kan gälla även när det varken finns direkt stöd i lag eller avtal. En underrättelseskyldighet skulle även kunna följa av 2 kap 9 § AB 04, som stadgar att parterna ska underrätta varandra om omständigheter som är av betydelse för entreprenaden.

Vid ÄTA-arbeten har entreprenören företrädesrätt som innebär att denne har en rättighet och en skyldighet att utföra föreskrivna ÄTA-arbeten. I NS

8405 finns en slags företrädesrätt vid avbeställning – beställaren kan inte anställa ny entreprenör att utföra ett avbeställt arbete förrän entreprenaden är överlämnad. Det är möjligt att argumentera för att en sådan företrädesrätt även finns vid avbeställning i entreprenader reglerade av AB 04. Ett av de tyngsta argumenten för detta är att ansvarsfrågor bli komplicerade om beställaren anlitar ytterligare en entreprenör. Det är också möjligt att argumentera utifrån lojalitet enligt lojalitetsprincipen.

Avbeställningsersättningen torde motsvara det positiva kontraktsintresset. Detta följer dels av uttalande i entreprenadrättslig doktrin, dels av regleringen i köplagen. Även i NS 8405 motsvarar ersättningen det positiva kontraktsintresset.

Subtraktionsmetoden kan användas vid ersättningsberäkningen. Slutavräkningsregeln i 6 kap 11 § torde endast tillämpas vid ersättningsberäkningen om parterna kommit överens om det. Avbeställning är inte en beräkningsfaktor i paragrafen, och torde heller inte kunna tolkas in i den.

Förord

Ärkenöt den heter,
som har intet att säga;
det är de ovisas art.¹

Då epitetet ”ärkenöt” inte är särskilt lockande, är ett förord på sin plats. Åren i Skåne har varit ytterst lärorika. För att fortsätta på Hávamál-spåret kan jag konstatera att ”På fem dagar växlar vädret mycket men mer på en månad”² samt ”Ovis man tror sig allt veta”³, och, efter de senaste två åren, ”Man skall glad i hemmet vara.”⁴

Utbildningen har varit otroligt lärorik, intressant, och, inte minst, mycket roligare än vad de halvtorra kursnamnen utlovar.

Mina Lundaår avslutas med en uppsats om avbeställningsrätt i entreprenader. Det hade jag inte trott, hösten 2017, än mindre förstått ett ord av. Avtalsrätt och entreprenadrätt är två härliga områden – hoppas du som läsare tycker det också!

Å uppsatsens vägnar vill jag tacka vänner, familj och min handledare, Per Samuelsson. Ert stöd och er uppmuntran har varit mycket välkommet.

Hilda Jeppsson

¹ Utdrag ur ves 103, Den Höges tal.

² Utdrag ur vers 73, Den Höges tal.

³ Utdrag ur vers 26, Den Höges tal.

⁴ Utdrag ur vers 103, Den Höges tal.

Förkortningar

AB	Allmänna Bestämmelser
AB 04	Allmänna Bestämmelser 04
AB 72	Allmänna Bestämmelser 72
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
KtjL	Konsumenttjänstlag (1985:716)
KöpL	Köplag (1990:931)
NS	Norsk Standard
NS 8405	Norsk Standard 8405
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄT-arbeten	Ändrings- och Tilläggsarbeten
ÄTA-arbeten	Ändringsarbeten, Tilläggsarbeten och Avgående arbeten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En viktig aspekt hos entreprenadavtalet, som skiljer det från andra avtal på förmögenhetsrättens område, är beställarens befogenhet att förändra entreprenörens kontraktsåtagande. Beställaren kan föreskriva att ett arbete ska ändras, ett *ändringsarbete*, liksom att ett arbete ska tillkomma, ett *tilläggsarbete*. Så långt är AB 04 tydligt. Vad som däremot inte står klart, är vad som gäller om beställaren vill avbeställa ett arbete.

Avbeställning är inte reglerat i AB 04. Att avbeställningsrätt föreligger synes vara en enhetlig syn i den entreprenadrättsliga litteraturen⁵. Det är däremot oklart vilka rättigheter och skyldigheter som följer med avbeställningsrätten.

Ett exempel: Beställaren B har anlitat entreprenören E att bygga fem lägenhetshus. B vill, några veckor in i pågående entreprenad, avbeställa tre av husen, då han inte längre har behov av dem. Ur vilken grund kan B åberopa sin avbeställningsrätt? Måste B, så fort han vet att han kommer att behöva avbeställa, omedelbart underrätta E om detta? När B har avbeställt ser han att en annan entreprenör, E2, är riktigt billig. E2 säger sig kunna bygga de tre husen för en oerhört låg summa. B tänker då, att de där tre husen lika gärna kan byggas. Kan B anlita E2 direkt? Eller måste han vänta tills E är färdig med sina kvarvarande arbeten? När B har avbeställt, uppstår frågan hur detta ska ersättas. Ska B ersätta E för mer än bara sina kostnader, alltså även för utebliven vinst? Hur beräknas ersättningen?

Dessa frågor är besvarade i den norska motsvarigheten till AB 04, NS 8405. I förmögenhetsrätten, såsom köprätten och konsumenttjänstlagen, tas flera av dessa frågor upp, men för sina rättsområden. Är det möjligt att söka vägledning i dessa bestämmelser? Eller finns det andra lösningar?

⁵ Se Samuelsson (2022) s. 101; Deli (2017) s. 120; Andersson & Hedberg (2012) s. 71-72.

1.2 Syfte

Det är oklart hur avbeställning i entreprenader reglerade av AB 04 ska behandlas. Ur vilken grund avbeställningen kan härledas, vilka skyldigheter och rättigheter avbeställningsrätten för med sig, liksom hur en avbeställning ska ersättas, är exempel på omständigheter som inte är otvetydigt beskrivna i vare sig standardavtalet, i praxis eller i doktrin.

Syftet med uppsatsen är att undersöka om utvalda rättigheter och skyldigheter föreligger vid avbeställning vid entreprenader reglerade av AB 04, liksom att undersöka omfattningen av, samt lämplig beräkningsmodell för, ersättningen. Detta sker genom att undersöka och diskutera utvalda rättigheter och skyldigheter som kan följa på en avbeställningsrätt.

Målet är inte att ge ett rakt svar på alla frågor. För vissa frågor kan ett direkt svar inte presenteras, då rättsläget är oklart. I stället diskuteras då möjliga lösningar på problemet.

1.3 Ämne och frågeställningar

Uppsatsens ämne är avbeställning i entreprenad reglerad av AB 04. Ämnet är uppdelat i följande frågeställningar:

- Ur vilken grund kan en avbeställningsrätt härledas?
- Är avbeställningsrätten inskränkt på så vis att endast vissa typer, eller mängder, av arbeten kan avbeställas?
- Kan entreprenören vägra att acceptera en avbeställning?
- Har beställaren en skyldighet att underrätta entreprenören så fort denne har vetskap om att en avbeställning kommer att behöva ske?
- Kan beställaren anlita en ny entreprenör att utföra ett avbeställt arbete innan entreprenaden är färdigställd/överlämnad?
- Hur kan avbeställningsersättningen beräknas?

1.4 Avgränsningar

Framställningen har sin utgångspunkt i AB 04. Övriga AB-avtal lämnas därhän.

Uppsatsen behandlar specifikt avbeställning. Tolkning av AB 04, besiktningsfrågor, närmare om ansvarsfrågor, tvistlösning, detaljerade ersättningsfrågor – bestämmelser som inte direkt påverkar avbeställningsrätten har avgränsats bort.

ÄTA-arbeten beskrivs endast kortfattat. I uppsatsen behandlas främst de bestämmelser och inslag hos ÄTA-arbeten som kan få betydelse för avbeställning.⁶

Vid undersökning av avbeställning enligt allmänna förmögenhetsrättsliga normer ses till normer som relaterar till avbeställning. Normer kan finnas i lagstiftning. Då HD nämnt köplagen och konsumenttjänstlagen som två lagar det är möjligt att se till vid entreprenader mellan näringsidkare, har dessa lagars avbeställningsregleringars valts ut⁷. Avbeställningsregler i andra förmögenhetsrättsliga lagar har avgränsats bort. I övrigt behandlas inte köplagen eller konsumenttjänstlagen närmare.

I uppsatsen förekommer inte en undersökning av domar från underrätter (hovrätt och tingsrätt). Eventuella riktlinjer eller sedvänja i branschen vid avbeställning ses heller inte till. Uppsatsens fokus ligger på ett mer teoretiskt plan; materialet som används är AB 04, lag, praxis från HD samt entreprenadrättslig litteratur. En praktisk genomgång av hur avbeställningsfrågor löses i praktiken får inte plats inom ramen för denna uppsats. Både omfånget av uppsatsen, samt mängden material som skulle behöva trålas igenom, skulle i så fall öka avsevärt. Det finns även en risk att en undersökning av domar från underrätter inte skulle få en praktisk betydelse; i entreprenader är det inte ovanligt att parterna går till skiljedomstolar, eller löser frågor under entreprenadens gång genom olika slags ad hoc-förfaranden. Utslag från denna typ av tvistlösningsmetoder är

⁶ Mer ingående om ÄTA-arbeten finns hos bl. a. Samuelsson (2022), Deli (2017) samt Andersson & Hedberg (2012).

⁷ Se NJA 2013 s. 1174 samt NJA 2015 s. 862.

inte möjliga att få tag i. Det innebär att en undersökning av domar från underrätter möjligen inte ger hela bilden av hur avbeställningsfrågor löses i praktiken. Frågan hur avbeställnings hanteras i praktiken har därför avgränsats bort.

ÄTA-arbeten och avbeställning är två sätt för beställaren att förändra entreprenörens kontraktsåtagande. Dessa förändringar är en följd av att beställaren föreskrivit dem. Ett tredje sätt att förändra kontraktsåtagandet är genom hävning av avtalet. En part kan under vissa förutsättningar häva avtalet om motparten begått ett kontraktsbrott. De omständigheter som föranleder en hävning, samt hävningens rättsverkningar, skiljer sig därför från ÄTA-arbeten och avbeställning. Begreppen avbeställning och hävning ska inte förväxlas med varandra. Hävning kommer inte att behandlas i uppsatsen men då det är viktigt att kunna särskilda dem ges här en kort överblick.

Ett avtal stipulerar rättigheter och skyldigheter för parterna. Vid hävning av avtalet upphör dessa rättigheter och skyldigheter. Som huvudregel ska de prestationer parterna utgett, exempelvis avlämnad egendom, betalning, eller utlåning, återgå. Det finns situationer där det inte är möjligt att återlämna prestationen.⁸ Entreprenader är ett sådant exempel. Entreprenören kan inte på eget initiativ eller på beställarens begäran ta bort eller återta arbeten som har utförts innan hävningen.⁹ I takt med att entreprenaden byggs, blir den en del av fast egendom.¹⁰

I de fall där prestationerna inte kan återgå vid en hävning så får hävningen verkan för framtiden.¹¹ Exempel: ett entreprenadavtal löper mellan 1 januari och 31 december. Det hävs 1 juni. De avtalade prestationerna som parterna har från den 1 juni upphör då att gälla. De arbeten som redan har utförts ska ersättas. Hävningen behöver dock inte betyda att alla åtaganden bortfaller.¹² I AB 04 löper exempelvis ansvars- och

⁸ Ramberg & Ramberg (2019) s. 253-254.

⁹ Hedberg (1995) s. 162

¹⁰ Hedberg (2005) s. 169.

¹¹ Ramberg & Ramberg (2019) s. 254.

¹² Ramberg & Ramberg (2019) s. 254.

garantitid på utförda arbeten.¹³ Även skadeståndsbestämmelserna i 8 kap AB 04 och 9 kap AB 04 om tvist fortsätter vara gällande.¹⁴

Enligt allmänna rättsprinciper måste avtalsbrottet vara väsentligt för att hävning ska få ske.¹⁵ I entreprenadrätten finns olika syner på huruvida det ska föreligga väsentlighet eller ej. I en kommentar till AB 92 anför Hedberg att det krävs väsentlig grund för att kunna häva. Syftet med ”väsentlig grund” är att motverka att en part utnyttjar hävningsrätten för att undslippa fullföljandet av avtalet, exempelvis genom att hänvisa till smärre avtalsbrott.¹⁶ Det kan dock noteras, att ”väsentlighet” inte nämns i alla punkter i 8 kap 1 och 2 §§¹⁷. I motiven till AB 72 berörs väsentlighetsbegreppet. Det sägs där att det inte finns något krav på att det ska föreligga ett väsentligt kontraktsbrott i 8 kap. 1 § AB 72 för att hävning ska bli aktuellt. Motivet anger att det inte är tyngden eller allvarligheten hos själva kontraktsbrottet som är avgörande. I stället ska ses till vilken påverkan kontraktsbrottet faktiskt har haft.¹⁸

1.5 Metod och material

Avbeställning är inte reglerat i AB 04. Det finns heller inte någon lag som behandlar entreprenadavtal mellan näringsidkare. I ett sådant läge är det därför inte möjligt att se till sedvanliga rättskällor för just det rättsområdet, såsom lag, förarbete och praxis. Undersökningen behöver därför breddas.

Då AB 04 inte ger ett tydligt svar, ses till huruvida det är möjligt att tillämpa närliggande lagtext analogt. I val av närliggande lagtext, liksom i diskussionen kring dess ändamålsenlighet i en entreprenadrättslig kontext, måste ett ställningstagande ske. Är någon del av lagtexten lämplig vid entreprenad, trots att andra inte är det? Kan en viss bestämmelse vara ändamålsenlig även i en entreprenadrättslig kontext?

¹³ Se 4 kap 10 § AB 04.

¹⁴ Andersson & Hedberg (2012) s. 141.

¹⁵ Ramberg & Ramberg (2019) s. 255.

¹⁶ Hedberg (1995) s. 162-163.

¹⁷ Se 8 kap 1 och 2 §§ AB 04.

¹⁸ Motiv AB 72 (1985) s. 237.

Det finns inte några rättsfall från HD som rör avbeställning vid entreprenad reglerad av AB 04 specifikt. Istället ses till rättsfall som kan vara relevanta av andra orsaker, exempelvis fall från HD som öppnar för att se till köplagens och konsumenttjänstlagens bestämmelser vid tolkning av AB 04.

I uppsatsen sker således en analys vid val av såväl källor som vid presentation av materialet.

Den information som framkommer från källorna diskuteras och sammanvägs. Vid denna sammanvägning ses till rimlighet. I förordet till AB 04 anges: ”AB 04 bygger på en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter som syftar till en ekonomiskt optimal riskfördelning mellan parterna.”¹⁹ Utgångspunkt för analys och diskussion är alltså: hur skulle en, i enlighet med AB 04, ”rimlig” avbeställningsrätt kunna se ut? Vilka för- och nackdelar finns det med de olika alternativen? Vad som kan anses vara rimligt beror på perspektivet som anläggs. Då optimal ekonomisk riskfördelning mellan parterna anges i förordet, används detta som ett perspektiv vid rimlighetsbedömningen. Det ses även till hur rättigheter och skyldigheter kan balanseras mellan parterna.

HD uttalade i NJA 2015 s. 862 att bestämmelserna i AB 04 är tänkta att vara en sammanhängande enhet, samt att man kan se till avtalets systematik och övriga villkor vid bedömning av ett villkors innebörd.²⁰ I diskussionen lyfts därför också huruvida en viss lösning på ett problem skulle vara förenlig med systematiken och övriga bestämmelser i AB 04.

För vissa frågor är det svårt att dra en definitiv slutsats. Här ges en diskussion kring för- och nackdelar med alternativa lösningar, utifrån hur det skulle påverka balansen av rättigheter och skyldigheter mellan parterna, liksom optimal ekonomisk riskfördelning.

I framställningen behandlas material från olika rättsområden. Det rör sig om utländsk rätt (NS 8405), material som rör köplagen, konsumenttjänstlagen, allmän förmögenhetsrätt samt, inte minst,

¹⁹ Förordet till AB 04, s. 3.

²⁰ NJA 2015 s. 862 p. 12.

entreprenadrätt. Material härrörande från entreprenadrätten tillmäts större relevans än material från köprätten, då den är specifik för entreprenadrätten. Det är sparsamt med entreprenadrättslig litteratur som rör avbeställning. Därför ses även till doktrin på närliggande områden, som köprätt och allmän avtalsrätt. Vid bedömningen av huruvida den typen av doktrin är ändamålsenlig eller ej måste ett ställningstagande ske.

Ett problem som finns hos den äldre entreprenadrättslitteraturen är att den i vissa frågor står i konflikt med nyare litteratur. Ett exempel: den äldre litteraturen, från 2007 och 2012,²¹ ser avbeställning som en rätt härrörande från avgående arbeten. Den nyare, däremot, från 2017 och 2022²², är överens om att så inte är fallet.²³ Hur väger man den nya och den äldre litteraturen mot varandra? Det kan beaktas till att den nyare litteraturen uppkommit i en annan kontext än den äldre; rättsområdet förändras med tiden. Den nyare litteraturen tar även höjd för nytillkommen praxis från HD. På senare år har HD kommit med flera domar på entreprenadrättens område²⁴, som på olika sätt påverkar rättsområdet.

Det är inte bara entreprenadrätten som påverkas av förändring i praxis; även äldre litteratur i allmän förmögenhetsrätt kan behöva stå tillbaka för nyare. Exempel här är lojalitetsprincipen, som av HD givits en större relevans.²⁵

NS 8405 är ett norskt standardavtal. De norska standardavtalen har mycket gemensamt. Bland annat är även de uppdelade i utförande- och totalentreprenader, vardera med sitt eget avtal. Liksom entreprenadavtal i svensk rätt är de en del av obligationsrätten. Det är möjligt att se till obligationsrätten vid tolkningsproblem, men det bör ske med

²¹ Johansson (2007) samt Andersson & Hedberg (2012).

²² Deli (2017) samt Samuelsson (2022).

²³ Mer härom, se avsnitt 2.3.

²⁴ Exempelvis NJA 2015 s. 862, som sammanfattar HD:s tolkningsmetod av AB-avtalen, samt framför att det kan finnas anledning att se till exempelvis köplagens principer vid tolkning av AB-avtal. Även NJA 2013 s. 1174, som öppnar för att se även till konsumenttjänstlagens principer, är av relevans. Se mer härom i avsnitt 3.2.

²⁵ Exempel på rättsfall som behandlat lojalitetsprincipen är Omsättningsmålet (Högsta domstolen T 5613-20 [1-12-2021], Leksaksaffären i Vimmerby (NJA 2018 s. 171, Kravmjölken (NJA 2017 s. 203) och Skogssällskapet (NJA 2017 s. 1195). Mer härom i avsnitt 4.2.

entreprenadavtalets särdrag i åtanke. De norska standardavtalen, kallade Norsk Standard, är, liksom Allmänna Bestämmelser, utformade av branschorganisationer.²⁶ Också den norska köpsloven är i mångt och mycket likt den svenska köplagen. Danmark, Norge och Sverige antog en gemensam köplag i början av 1900-talet. I Sverige antogs år 1991 en ny köplag, som ersatte den tidigare gemensamma 1905 års köplag. I Norge antogs en ny köplag 1988. Det finns fortfarande likheter även mellan de nya köplagarna.²⁷

NS 8405 reglerar avbeställning, till skillnad från AB 04. Då det finns likheter mellan AB 04 och NS 8405, liksom den norska och den svenska köprätten, finns det anledning att se till NS 8405 och diskutera huruvida det är möjligt att använda någon eller några delar av dess reglering även i en svensk kontext. Det tillämpas således inte en komparativ metod – NS 8405 används för att belysa hur avbeställning regleras i ett annat standardavtal, och utifrån det diskutera hur avbeställning skulle kunna fungera vid entreprenad reglerad av AB 04.

1.6 Forskningsläge

Avbeställning som institut har inte behandlats särskilt i en monografi eller i en artikel. Det finns däremot insprängt i verk som i övrigt rör förmögenhetsrätt, exempelvis nämns det kort hos exempelvis Hellner m.fl. (2020) samt Ramberg & Ramberg (2019). Dessa omnämningar behandlar inte avbeställning i entreprenad specifikt. Hellner m.fl. tar upp exempel på lagreglerad avbeställningsrätt.²⁸ Ramberg & Ramberg behandlar avbeställning enligt allmän avtalsrätt.²⁹

En kortare behandling av avbeställning i nyare entreprenadrättslig litteratur finns hos bl.a. Samuelsson och Deli.³⁰ Äldre litteratur som nämner

²⁶ Marthinussen m.fl. (2016) s. 45-48.

²⁷ Håstad (2022) s. 15-16.

²⁸ Se Hellner m.fl. (2020) s. 77 ff.

²⁹ Se Ramberg & Ramberg (2019) s. 271-273.

³⁰ Se Deli (2017) samt Samuelsson (2022).

avbeställning är Andersson & Hedberg (2012) samt Johansson (2007). Flera av de slutsatser Andersson & Hedberg samt Johansson drar står dock i konflikt med slutsatser hos både Deli och Samuelsson.

Det finns redogörelser för avbeställning i äldre källor, såsom utredningar och propositioner till lagar där avbeställning förekommer, exempelvis köplagen och konsumenttjänstlagen.³¹ I förarbeten till köplagen behandlas inte avbeställning för den typ av tjänsteavtal som entreprenadavtal reglerade av AB 04 är. Förarbetena till konsumenttjänstlagen tar upp den typen av tjänster, men har ett konsumentfokus. En konsumentskyddande lagstiftning kan, men behöver inte, vara olämplig att tillämpa analogt vid entreprenader reglerade av AB 04.³²

Herre behandlar avbeställning samt ersättning för avbeställning, med fokus på avbeställning i köplagen, i en avhandling från 1996. Delar av detta har Herre & Ramberg sedan fört över i Norstedts lagkommentar till köplagen, som är av nyare datum.

Avbeställningsrätt i entreprenader reglerade av AB 04 är således inte behandlat i någon större utsträckning. I de verk där det förekommer, nämns det i korthet.

1.7 Disposition

I avsnitt 2 redovisas huruvida avbeställningsrätten kan härledas ur ÄTA-arbeten. Det ges en kortfattad beskrivning av ÄTA-arbeten. Här behandlas även företrädesrätten som gäller specifikt vid ÄTA-arbeten. Detta återkommer sedan i en avbeställningskontext i avsnitt 5. Sist i avsnittet diskuteras huruvida avbeställning kan härledas ur avgående arbete.

I avsnitt 3 behandlas avbeställning i den allmänna förmögenhetsrätten. Då det inte finns en lag som är direkt tillämplig för avbeställning i entreprenad reglerad AB 04, ses till huruvida det är ändamålsenligt att tillämpa utfyllande rätt analogt. Avsnittet inleds med en redogörelse av

³¹ Se prop. 1988/89:76, prop. 1984/85:110, SOU 1979:36 samt SOU 1976:66.

³² I NJA 2013 s. 1174 för HD en diskussion kring huruvida det är möjligt att tillämpa allmänna förmögenhetsrättsliga principer som kommer till uttryck i konsumenttjänstlagen.

huruvida allmän förmögenhetsrätt, specifikt köplagen och konsumenttjänstlagen, kan tillämpas analogt. Efter det behandlas hur och varför avbeställning är inskränkt respektive oinskränkt i köplagen och konsumenttjänstlagen. Avsnitten kommenteras sedan ur en entreprenadrättslig synvinkel; kan regleringarna vara av intresse ur ett entreprenadrättsligt perspektiv? I avsnittet diskuteras även huruvida avbeställning är att se som ett kontraktsbrott eller ej i en entreprenadrättslig kontext.

I avsnitt 4 behandlas upplysningsplikt vid entreprenad. Har beställaren en plikt att upplysa om en avbeställning i god tid? Eller kan denne vänta med att upplysa? Framställningen behandlas inledningsvis lojalitetsprincipen, såväl den allmänna som den i AB 04. Även upplysningsskyldigheten i NS 8405 behandlas. Avsnittet avslutas med en sammanvägd bedömning.

I avsnitt 5 behandlas företrädesrätt för entreprenören vid avbeställning. Avsnittet återkommer till den företrädesrätt som föreligger vid ÄTA-arbeten. Även företrädesrätten i NS 8405 behandlas. Slutligen diskuteras huruvida det föreligger en företrädesrätt. Ett resonemang kring lojalitetspliktens eventuella påverkan återfinns också här.

I avsnitt 6 behandlas avbeställningsersättningen. Avsnittet inleds med en beskrivning av positivt och negativt kontraktsintresse, följt av additions- och subtraktionsmetoderna. Efter det behandlas existerande entreprenadrättsliga ersättningsregleringar. Från AB 04 diskuteras slutavräkningsregeln i 6 kap 11 §, då det framförts i doktrin att denna kan vara aktuell vid avbeställning. Från NS 8405 behandlas avbeställningsersättningsregeln. Slutligen diskuteras vilken omfattning ersättningen ska ha, liksom lämplig metod för att räkna ut ersättningen.

I avsnitt 7 sammanfattas de slutsatser som dragits utifrån uppsatsens frågeställningar.

Relevanta bestämmelser i NS 8405 samt i köpsloven är bifogade i bilagan.

2 ÄTA-arbeten och dess relation till avbeställning

2.1 Inledning

De rättigheter och skyldigheter som följer av ett entreprenadavtal reglerat av AB 04 kan ändras, utökas samt falla bort. Det finns två i avtalet reglerade sätt för beställaren att förändra kontraktsåtagandet för entreprenören: föreskrivna ÄTA-arbeten samt hävning av avtalet.³³ Ett tredje sätt, som ej regleras i avtalet, är genom avbeställning. Avbeställningsrättens härkomst är debatterad. Det finns de som förespråkar att avbeställningsrätten går att härleda ur ÄTA-regleringen.³⁴ Andra menar att avbeställningsrätten inte härleds därur. I stället får man söka stöd för avbeställningsrättens på annat håll, såsom bland allmänna förmögenhetsrättsliga principer.³⁵

En kort beskrivning av vad ÄTA-arbeten innebär finns nedan, liksom en beskrivning av entreprenörens skyldighet och rättighet att utföra ÄTA-arbeten, samt en kort beskrivning av hur ÄTA-arbeten ersätts. Sist i avsnittet behandlas huruvida avbeställningsrätten kan härledas ur *avgående arbete*.

2.2 Allmänt om ÄTA-arbeten

2.2.1 Kontraksarbeten i relation till ÄTA-arbeten

När ett avtal om entreprenad sluts, kallas de handlingar som parterna överenskommit om för *kontraktshandlingar*. I kontraktshandlingarna återfinns de arbeten som parterna avtalat om ska utföras. Dessa arbeten, som finns i kontraktshandlingarna, kallas för *kontraksarbeten*.

³³ Se bl. a. 2 kap 3 § AB 04 samt 8 kap AB 04.

³⁴ Se Andersson & Hedberg (2012) s. 72.

³⁵ Se Deli (2017) s. 120 samt Samuelsson (2022) s. 102.

Kontraksarbetena är således de arbeten parterna, vid avtalsslutet, avtalat om ska utföras. Under arbetets gång kan arbeten tillkomma, ändras eller avgå. Detta medför att entreprenaden omfattar mer än bara de ursprungliga kontraksarbetena. Alla handlingar som uppkommer, från avtalsslutet intill dess garantitiden börjat, kallas för *entreprenadhandlingar*.³⁶ Förenklat kan man säga att skillnaden mellan de arbeten som faktiskt utförts under entreprenaden och de arbeten som ursprungligen avtalats om, utgör ÄTA-arbeten.³⁷

2.2.2 Definition och innebörd av ÄTA-arbeten

I begreppsbestämningarna till AB 04 beskrivs ÄTA-arbeten som:

Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraksarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa, samt Avgående arbete.³⁸

Ett exempel på ÄTA-arbeten: en beställare och en entreprenör har avtalat om byggnation av en barack. I kontraktshandlingarna anges att barackens fasad ska vara i plåt. Under entreprenadens gång föreskriver beställaren i stället att fasaden ska beklädas med träpanel. Det är då ett *ändringsarbete*. Kontraktshandlingarna föreskrev att barackens innerväggar skulle tapetseras. Beställaren föreskriver, under entreprenadtiden, att entreprenören även spacklar; detta hade glömts bort när förfrågningsunderlaget skrevs. Det är då ett *tilläggsarbete*. I kontraktshandlingarna föreskrivs att entreprenören skulle bocka plåten till fasaden. Det visar sig ju inte behövas, då fasaden i stället ska beklädas med träpanel. Bockningen är då ett *avgående arbete*.³⁹

Sammanfattningsvis kan konstateras: vid ett *ändringsarbete* önskar beställaren ändra på utförandet av ett kontraksarbete.⁴⁰ Ett *tilläggsarbete* är

³⁶ Se Begreppsbestämningar i AB 04, s. 4-5.

³⁷ Andersson & Hedberg (2012) s. 21.

³⁸ Se AB 04, Begreppsbestämningar med anmärkningar (s. 5).

³⁹ Jämför Deli (2017) s. 44-45.

⁴⁰ Samuelsson (2022) s. 97.

ett arbete som tillkommer. Det måste dock stå i omedelbart samband med kontraktsarbetena och heller inte vara av väsentligt annan natur än kontraktsarbetena.⁴¹ Omfattningen och innebörden av *avgående arbeten* är omdiskuterat i doktrin. Detta behandlas nedan i avsnitt 2.3.

Beställarens rätt att förändra kontraktsåtagandet genom ändringsarbeten och tilläggsarbeten (ÄT-arbeten⁴²) kommenteras i motiv till AB 72, rörande 2 kap 2 §:

Entreprenörens skyldighet att utföra ändringar och tilläggsarbeten utgör beställarens garanti att kunna på det slutresultat han verkligen önskar, eller – om han är huvudentreprenör – är skyldig att producera åt sin beställare. Regeln härom är därför av vital betydelse för beställaren, eftersom ett byggnadsobjekts slutliga utformning och utseende inte alltid kan absolut fastställas i förväg.⁴³

Det anses således vara tillåtet, och nödvändigt, för beställaren att kunna påverka entreprenörens kontraktsåtagande genom föreskrivna ÄTA-arbeten.

2.2.3 Entreprenörens skyldighet att utföra ÄTA-arbeten

Entreprenören är, enligt 2 kap 3 § AB 04, skyldig att utföra av beställaren föreskrivna ÄTA-arbeten. Deli skriver att en entreprenör har att räkna med att ÄTA-arbeten kan komma att tillkomma, och ska därför vara förberedd, exempelvis genom att ha tillgång till tillräckligt med manskaper. Det är emellertid inte bara en skyldighet för entreprenören; det är också en rättighet att få utföra arbetena.⁴⁴ Andersson och Hedberg påpekar dock att detta inte gäller, för det fall att författning förordar annat. Exempel på detta är lagen

⁴¹ Se definitionen av ÄTA-arbete i *Begreppsbestämningar* i AB 04, s. 5.

⁴² Numera är även avgående arbeten omfattade av motsvarande paragraf i AB 04.

⁴³ Motiv AB 72 (1985) s. 81. Kommentaren hör till 2 kap 2 § AB 72. I AB 04 motsvaras bestämmelsen, med vissa ändringar, i 2 kap 3 §. 2 kap 2 § AB 72 lyder: *Entreprenören är berättigad och skyldig att under entreprenadtiden utföra av beställaren föreskrivna ändringar. Med ändringar likställs av beställaren föreskrivna tilläggsarbeten, som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena, och som icke är av väsentligt annan natur än dessa.*

⁴⁴ Deli (2017) s. 46.

om offentlig upphandling (2016:1145). Somliga beställare kan, av dylika författningar, vara begränsade till följd av upphandlingsregler.⁴⁵

Om beställaren anlitar annan entreprenör, eller själv utför dessa ÄTA-arbeten, är entreprenören enligt 6 kap 2 § AB 04 berättigad till ersättning för därigenom uppkomna kostnader samt ersättning för utebliven vinst.

En entreprenör som inte utför ÄTA-arbeten begår ett kontraktsbrott. Detta kan föranleda att entreprenören blir skadeståndsskyldig, och kan, om det är ett allvarligt kontraktsbrott, utgöra en hävningsgrund för beställaren.⁴⁶

I motiven till AB 72 berörs bakomliggande syften för entreprenörens rättighet och skyldighet att utföra ändrings- eller tilläggsarbeten.⁴⁷ Särskilt gällande ändringsarbeten torde det, enligt motivet, vara en allmän avtalsrättslig princip, att en kontraktspart inte själv ska kunna företa eller anlita annan för ändringar av kontraktsåtagandets arbeten. En annan anledning till förevarande ordning grundar sig i ansvaret för arbetena. Det kan vara svårt att bedöma vem ansvaret ska placeras på, om beställaren fritt kan välja vem som ska utföra ändringsarbeten.⁴⁸

Huruvida entreprenörens skyldighet och rättighet att utföra ÄTA-arbeten medför att en beställare inte, under entreprenadtiden, kan anlita en annan entreprenör för att utföra ett avbeställt arbete, diskuteras nedan i avsnitt 5.

2.2.4 Ersättning vid föreskrivna ÄTA-arbeten

Ersättning för ÄTA-arbeten regleras, enligt 6 kap 1 § AB 04, genom att avräkna tillkommande och avgående arbeten. Enligt paragrafen ska ersättningsregleringen ske utan dröjsmål, om möjligt före utförandet av ÄTA-arbetet. Hedberg anför att den sista meningen i 6 kap 1 § inte är en bindande ordningsregel. Det är snarare att se som en uppmaning att inte vänta med att ersätta ÄTA tills efter entreprenadens färdigställande.⁴⁹ ÄTA-

⁴⁵ Andersson & Hedberg (2012) s. 66-67.

⁴⁶ Deli (2017) s. 46.

⁴⁷ Se 2 kap 2 § AB 72.

⁴⁸ Motiv AB 72 (1985) s. 81.

⁴⁹ Hedberg (2005) s. 112.

arbetens värde beräknas antingen enligt avtalad à-prislista, prissatt mängdförteckning eller annan avtalad debiteringsnorm, se närmare 6 kap 6 § AB 04. Om det inte är möjligt att beräkna enligt 6 §, och parterna inte avtalat om annat, beräknas värdet enligt 6 kap 7 § AB 04.

I en entreprenad där ÄTA-arbeten medför att entreprenörens ersättning blir lägre än vad som beräknats vid avtalsingåendet, kan entreprenören, efter entreprenadens slutförande, begära att slutavräkning sker enligt 6 kap 11 § AB 04. I paragrafen finns en schablon för extra ersättning i de fall där ÄTA-arbeten medfört att ersättningen minskat enligt vissa i paragrafen angivna procentsatser. Paragrafen behandlas närmare i avsnitt 6.5.

2.3 Avgående arbete och avbeställning

Omfattning och innebörd av *avgående arbeten* är omdiskuterad i doktrin. Det finns de som menar att avgående arbeten dels kan vara en följd av ett ändrings- eller tillägsarbete, dels vara fristående och därmed även fungera självständigt.⁵⁰ Det är då möjligt att, utan koppling till ett ändrings- eller tillägsarbete, föreskriva att ett arbete ska avgå. Det medför att avbeställningsrätt då kan härledas ur avgående arbeten. Andra menar att avgående arbete endast är en följd av ändrings- eller tillägsarbeten, och således inte medför en avbeställningsrätt⁵¹.

Andersson & Hedberg jämför *ändringsarbete* med *avgående arbete*. Vid ett *ändringsarbete* finns två olika moment: ett planerat arbete som bortfaller samt ett nytt som tillkommer. Det nya arbetet ersätter det arbete som bortfallit. Vid ett *avgående arbete* finns endast ett moment: ett arbete bortfaller. Beställaren vill vid ett avgående arbete således inte ersätta det som avgår med något annat.⁵² Enligt Andersson & Hedberg kan ett avgående arbete alltså vara fristående från ändrings- och tillägsarbeten.

Johansson anför att avgående arbete är att se som en avbeställningsrätt. Det bör tilläggas att boken är lite äldre, från 2007. Han menar att

⁵⁰ Se Andersson & Hedberg (2012) s. 21 samt Johansson (2007) s. 184.

⁵¹ Se Deli (2017) s. 119-120 samt Samuelsson (2022) s. 102.

⁵² Andersson & Hedberg (2012) s. 21.

begreppsbestämningarnas beskrivning av ÄTA-arbeten tydligt klargör att entreprenören ska följa en begäran från beställaren om avgående arbeten. Ett avgående arbete är att se som en avbeställning. För att kompensera entreprenören ska 6 kap 11 § AB 04 tillämpas.⁵³

Både Deli och Samuelsson menar att avbeställningsrätt inte torde kunna härledas ur *avgående arbeten*. Deras respektive böcker är nyare, från 2017 och 2022. Deli för ett resonemang kring 6 kap 11 § samt 2 kap 3 § AB 04 som skiljer sig från Andersson & Hedbergs samt Johanssons uppfattning. Deli menar att 2 kap 3 § AB 04 förmodligen inte medger en obegränsad avbeställningsrätt för beställaren. Han ser till två saker: ordalydelsen hos AB 04 samt ordalydelsen hos AB 92 och AB 72. Om man ser till ordalydelsen av paragrafen i AB 04, så står det att entreprenören är skyldig att *utföra* ÄTA-arbeten. Ett avbeställt arbete utförs överhuvudtaget inte. Deli ifrågasätter därför en tolkning som utmynnar i att 2 kap 3 § AB 04 medger avbeställningsrätt. Angående de tidigare standardavtalen, i 2 kap 2 § AB 92 och AB 72, ålåg det entreprenören att utföra av beställaren föreskrivna ändringar. Det stod inte något om avgående arbeten. Ordalydelsen hos dessa tidigare avtal medger således, enligt Deli, inte en avbeställningsrätt. Deli påpekar dock att hans resonemang inte implicerar att det inte finns en avbeställningsrätt i AB-avtalen. Han menar att det inte finns några kvantitativa begränsningar i AB-avtalen, varken för tillkommande eller avgående arbeten.⁵⁴

Samuelsson anför att en avbeställning inte är att likställa med avgående arbete. Vid en ändring, eller ett tillägg, kan ett arbete bli överflödigt och därmed bortfalla. Det arbetet avgår och är att betrakta som ett avgående arbete. Ett arbete som på beställarens begäran bortfaller, utan att höra samman med ett ändrings- eller tilläggsarbete, är att anse som en avbeställning. Det avbeställda arbetet är därmed inte att betrakta som ett ÄTA-arbete. Avbeställningsrätt torde snarare härledas från allmänna förmögenhetsrättsliga normer är från bestämmelser i AB 04.⁵⁵

⁵³ Johansson (2007) s. 184.

⁵⁴ Deli (2017) s. 119-120.

⁵⁵ Samuelsson (2022) s. 102.

En omständighet som möjligen kan tala för att en avbeställning kan härledas från ÄTA-regleringen, finns i en kommentar till slutavräkningsregeln i 6 kap 11 §. Däri nämns ordet ”avbeställning”:

Bestämmelsen är utformad för fastprisentreprenader. Även vid löpande räkning skall dock entreprenören vid slutavräkning kompenseras för därigenom orsakad kostnad samt i skälig utsträckning för den uteblivna vinst som följer av avbeställningen.⁵⁶

Medför denna formulering att ÄTA-regleringen kan tolkas som en avbeställningsrätt? Kommentartexten är det enda ställe, där ordet ”avbeställning” nämns i AB 04. Det nämns varken i begreppsbestämningar eller i några andra ÄTA-bestämmelser. I förordet till AB 04 anges att kommentarerna ska vara *vägledande* vid tillämpning och tolkning av avtalets bestämmelser. Är det då möjligt att ge en formulering i kommentaren självständig betydelse? Då avbeställning inte synes vara särskilt reglerat i någon del av avtalet, torde kommentaren inte innebära att ÄTA-regleringen automatiskt innebär en avbeställningsrätt för beställaren. Samuelsson är också inne på detta. ”Avbeställning” är endast omnämnd i kommentaren, inte i någon annan del av avtalet. Det är därför rimligare att lägga den allmänna förmögenhetsrättsliga rätten till grund för en avbeställningsrätt, än att grunda det på kommentartexten till 6 kap 11 § AB 04.⁵⁷

Vad avgående arbete omfattar tycks omtvistat. I doktrin har det, som anförts ovan, ansetts omfatta även avbeställningar utan koppling till ändrings- eller tillkommande arbeten. Samuelsson, däremot, argumenterar för att avgående arbete ska vara en följd av en ändring eller ett tillägg. Ett avgående arbete kan inte vara självständigt. Det finns således inte en fri avbeställningsrätt via avgående arbete. Deli finner heller inte stöd för att avgående arbete medför en fri avbeställningsrätt. Som Deli anför, tyder inte ordalydelsen av 2 kap 3 § på, att avbeställning innefattas i begreppet

⁵⁶ AB 04, kommentaren till 6 kap 11 §.

⁵⁷ Samuelsson (2022) s. 102.

avgående arbete. Avgående arbete fanns heller inte i de tidigare standardavtalen.

Avgående arbeten tycks därmed, som nämnts i det ovan anförda, inte kunna läggas till grund för en avbeställningsrätt. Av AB 04:s lydelse tyder varken begreppsbestämningar eller paragrafer på, att det även innebär en avbeställningsrätt. Avbeställningsrätt i entreprenader reglerade av AB 04 får i stället härledas från allmänna förmögenhetsrättsliga normer.

2.4 Slutsats

Avbeställningsrätt i entreprenader reglerade av AB 04 torde härledas ur allmänna förmögenhetsrättsliga normer.

3 Avbeställning i förmögenhetsrätten

3.1 Inledning

I föregående avsnitt konstaterades att avbeställningsrätt vid entreprenad reglerad av AB 04 torde härledas ur allmänna förmögenhetsrättsliga normer. I detta avsnitt diskuteras huruvida det, i en entreprenad reglerad av AB 04, är möjligt att analogt tillämpa avbeställningsregleringar som finns i köplagen och konsumenttjänstlagen. Fokus ligger på huruvida avbeställningsrätten kan inskränkas i enlighet med köplagens regleringar, eller om det är mer ändamålsenligt att se till konsumenttjänstlagens oinskränkta avbeställningsrätt.

I praxis från HD har domstolen diskuterat om det, vid ett tolkningsproblem i en entreprenadvist, är möjligt att se till allmänna principer som kommer till uttryck i köplagen och i konsumenttjänstlagen. Två fall på detta tema beskrivs nedan under avsnitt 3.2. HD kom fram till att principer från lagarna kan få betydelse vid tolkning av entreprenadavtal.⁵⁸

I doktrin som berör allmän avtalsrätt har framförts att avbeställning är ett kontraktsbrott.⁵⁹ I entreprenadrättslig litteratur, däremot, anses avbeställning vara en rättighet för beställaren. Detta diskuteras sist i avsnittet.

Underrättelseskyldighet och företrädesrätt vid avbeställning förekommer inte i vare sig köplagen eller konsumenttjänstlagen. Detta tas därför först upp i avsnitt 4 och avsnitt 5. Ersättningen vid avbeställning i köplagen och konsumenttjänstlagen behandlas i avsnitt 6.2.

⁵⁸ Se NJA 2015 s. 862 samt NJA 2013 s. 1174.

⁵⁹ Se Ramberg & Ramberg (2019) s. 171-172; samt Hellner m.fl. (2020) s. 77.

3.2 Utfyllande rätt

Det finns exempel på allmänna förmögenhetsrättsliga principer i såväl köplagen som i konsumenttjänstlagen. Är det möjligt att använda dessa som utfyllande rätt?

HD formulerade en tolkningsmetod för standardavtal i NJA 2015 s. 862. I domen står att man först ska se till om det finns en gemensam partsavsikt. Om sådan inte finns, så ses till huruvida det, utöver avtalstexten, föreligger omständigheter som kan visa hur parterna uppfattade villkoret. Om dylika omständigheter inte finns, ses till villkorets ordalydelse. Innebörden av ett avtalsvillkor kan bedömas i ljuset av avtalets systematik och övriga villkor, då villkoren i avtalen är avsedda att utgöra ett sammanhängande system. Vissa villkor kan föranleda att man även ser till entreprenadavtalets speciella drag. Om inte heller detta ger klarhet, kan man tolka i ljuset av den dispositiva rätt som skulle tillämpats, om inte standardavtalet hade varit gällande mellan parterna. Viss dispositiv rätt finns i köplagen. Det måste dock tas hänsyn till att entreprenadavtal och köpeavtal skiljer sig åt. Vid entreprenader är det ofta långa, komplicerade arbeten, med flera inblandade parter. Sist ska en övergripande rimlighetsbedömning ske.⁶⁰

Vid tolkningen av standardavtal är det således möjligt att se på förmögenhetsrättsliga principer som de kommer till uttryck i köplagen om avtalet inte ger ledning. Det bör dock inte ske slentrianmässigt; entreprenadavtal skiljer sig från vanliga köpeavtal, vilket bör tas i beaktande.

I ett entreprenadavtal mellan näringsidkare åtnjuter inte någon av parterna ett konsumentskydd. För dessa parter råder en mer vidsträckt avtalsfrihet än vid konsumentförhållanden. Är det då möjligt att se till konsumenttjänstlagen vid problem i en entreprenad mellan näringsidkare? I en proposition till konsumenttjänstlagen uttalas:

⁶⁰ NJA 2015 s. 862, p. 12 i Högsta domstolens domskäl.

Lagen bygger till stor del på vad som kan antas utgöra generellt gällande oskriven rätt inom tjänsteområdet. Den torde därför ofta kunna tillämpas analogt i partsförhållanden som faller utanför det i lagen angivna tillämpningsområdet. I första hand blir det naturligtvis aktuellt att i sådana partsförhållanden helt eller delvis använda reglerna i lagen som dispositiv rätt, dvs. som utfyllande regler i frågor som inte har reglerats genom avtalet mellan parterna.⁶¹

HD resonerade i NJA 2013 s. 1174 kring huruvida det är lämpligt att dra analogier från konsumenttjänstlagen för att besvara spørsmål som rör entreprenader mellan näringsidkare. I fallet ansågs båda parter vara näringsidkare. Parternas avtal reglerades inte av Allmänna Bestämmelser. HD uttalade:

Även om konsumenttjänstlagen inte är tillämplig kan också den tjäna till vägledning i vart fall när den bygger på vad som kan antas ge uttryck för allmänna obligationsrättsliga principer tillämpliga inom tjänsteområdet (jfr prop. 1984/85:110 s. 142). Betydande försiktighet med en analog tillämpning av konsumenttjänstlagens övriga regler bör iakttas, eftersom lagen i dessa delar har utformats med det uttalade syftet att tillgodose den svagare partens, dvs. konsumentens, behov av skydd.⁶²

Är det därigenom möjligt snegla på konsumenttjänstlagen vid entreprenadrättsliga frågor? Propositionsförfattarna är mer positiva till det än HD. Enligt HD tycks det vara möjligt att söka vägledning hos konsumenttjänstlagen, då det finns allmänna principer inbäddade i lagen. Dock torde detta ske med försiktighet; konsumenttjänstlagen vilar på tanken om konsumentenskydd.

Konsumenter antas vara den svagare parten i avtalsförhållandet, och ska skyddas därefter. I entreprenadavtal mellan näringsidkare kan parterna visserligen stå i ett skevt styrkeförhållande, men skyddsbehovet är inte

⁶¹ Prop. 1984/85:110 s. 142.

⁶² NJA 2013 s. 1174, p. 9 i HD:s domskäl.

densamma som för konsumenter. Som HD påpekade torde det däremot inte innebära att konsumenttjänstlagens alla principer har ett uttalat konsumentskyddssyfte och därmed ska lämnas därhän.

3.3 Köplagen

Vid entreprenadrättsliga spörsmål är det möjligt att se till allmänna förmögenhetsrättsliga principer som kommer till uttryck i köplagen.⁶³

Innehåller köplagens avbeställningsparagraf normer som är lämpliga att tillämpa även i entreprenader reglerade av AB 04? Ska inskränkningarna i köplagen även gälla vid entreprenad?

I den nu gällande köplagen, 1990 års köplag, medges avbeställningsrätt under vissa förutsättningar. En köpare som beställt en vara som ska tillverkas eller anskaffas speciellt för denne, har rätt att avbeställa, se 52 § 2 st. KöpL.

I en utredning inför en ny köplag, SOU 1976:66, diskuterades införandet av en avbeställningsbestämmelse vid tillverkningsköp samt köp av specialanskaffade varor. Utredningen menar att en avbeställningsbestämmelse inte bara skulle gynna enskilda köpare. Det är även, ur en samhällsekonomisk synpunkt, av vikt att det inte tillverkas varor som en köpare antingen inte vill ha eller har någon nytta av. Utredningens förslag, att avbeställningsbestämmelsen endast skulle omfatta tillverkning, blev dock utvidgad i den färdiga lagtexten (se 52 § 2 st. KöpL) till att även omfatta specialanskaffade varor.⁶⁴

Utredningen fann att bestämmelsen inte borde inskränkas genom att exempelvis kräva särskilda skäl eller annat för rätt till avbeställning. Ett syfte med regeln är att resurser inte ska ödas på att tillverka varor som inte är önskvärda. En dylik inskränkning skulle strida mot det syftet.⁶⁵

⁶³ Se NJA 2015 s. 862.

⁶⁴ SOU 1976:66 s. 180-182.

⁶⁵ SOU 1976:66 s. 183.

Det krävs inte att köparen anger varför denne avbeställer.⁶⁶ Säljaren kan dock vägra medge avbeställning, ifall avbeställningen skulle medföra en *väsentlig olägenhet*. I propositionen till köplagen ges exempel på tre olika situationer där *väsentlig olägenhet* kan komma i fråga. Det kan handla om att säljaren får betydande sysselsättningssvårigheter, har gjort investeringar med anledning av beställningen, eller om arbetet är tänkt att senare kunna nyttjas som referens. Hur sent in i produktionen/anskaffningen en avbeställning ges kan också påverka bedömningen av väsentlig olägenhet. En avbeställning som sker när en stor del av arbetet redan är utfört, kan utgöra en större olägenhet för säljaren än om den hade skett tidigare.⁶⁷ Väsentlig olägenhet kan också föreligga i fall där köparen av någon anledning inte kommer kunna betala ersättningen till säljaren, exempelvis på grund av insolvens. Säljaren kan i dessa fall vilja få en säkerhet genom att ha en färdigställd vara, och kan då ha rätt att fullfölja tillverkningen. Samma gäller i de fall köparen kommer att motsätta sig att betala ersättning, och det inte är möjligt, eller om det är mycket besvärligt, att få en verkställbar dom mot denne.⁶⁸

Ska entreprenader reglerade av AB 04 inskränkas som i köplagen? Köplagens avbeställningsrätt är inskränkt till att endast omfatta två specifika köp: tillverkningsköp samt specialanskaffade varor. Inskränkningen syftar till att skydda säljaren från att drabbas av stor olägenhet vid just tillverkning och specialanskaffning. Paragrafen träffar således inte den typ av tjänst som en entreprenad är, heller inte avtal rörande fungibla varor eller medel. Inskränkningen träffar alltså specifika säljare i specifika situationer. För ett avtal som inte träffas av köplagens 52 § 2 st. torde inskränkningen därför inte automatiskt gälla. Det är då inte en sådan allmän förmögenhetsrättslig princip som är lämplig att tillämpa analogt vid entreprenad reglerad av AB 04.

I köplagen finns ytterligare en inskränkning: säljaren kan vägra avbeställning, om det skulle medföra en väsentlig olägenhet för denne. Kan

⁶⁶ Kihlman m.fl. Köplag (1990:931) 52 § Avsnitt 2.2, Lexino 01-02-2022 (JUNO).

⁶⁷ Prop. 1988/89:76 s. 162.

⁶⁸ Prop. 1988/89:76 s. 162-163.

en sådan inskränkning ses som en princip som blir aktuell även vid entreprenader mellan näringsidkare? De exempel som ges i propositionen rör dels situationen att säljaren utfört en stor del av arbetet, dels vid bristfällig ersättningsförmåga eller bristfällig ersättningsvilja hos köparen. Vid de två sistnämnda kan säljaren välja att fullfölja tillverkningen för att på så vis erhålla en säkerhet. Vid en entreprenad utförs tjänsten på beställarens egendom, så en sådan ”säkerhet” skulle inte komma entreprenören till gagn. Det första exemplet, att avbeställningen kommer sent in i tillverkningen, kan möjligtvis bli aktuellt för en entreprenad mellan näringsidkare. Det rör sig dock om en tjänst som utförs på beställarens fasta egendom. En köpt vara torde vara lättare för köparen att dra nytta av, exempelvis genom att sälja eller hyra ut, än en byggtjänst som utförts på fast egendom. Entreprenadavtalets särskilda drag torde medföra att en sådan begränsning inte är aktuell. Men för det fall en sådan invändning är möjlig att göra, åligger det entreprenören att bevisa att en väsentlig olägenhet föreligger, och att det innebär att denne ska få slutföra det arbete som avbeställts.

3.4 Konsumenttjänstlagen

Vid tolkning av entreprenadavtal mellan näringsidkare är det möjligt, enligt NJA 2013 s. 1174, att se till allmänna förmögenhetsrättsliga principer som kommer till uttryck i konsumenttjänstlagen. Är konsumenttjänstlagens avbeställningsparagraf uttryck för principer som är lämplig att tillämpa analogiskt?

I 42 § KtjL medges en avbeställningsrätt. Paragrafen stadgar inte uttryckligen att konsumenten har en avbeställningsrätt. Det framgår indirekt.⁶⁹ Konsumenten behöver inte ha några särskilda skäl, eller ange annan anledning bakom avbeställningen.⁷⁰ Paragrafen omfattar både fall där konsumenten avbeställer hela tjänsten och fall där konsumenten avbeställer endast en del av tjänsten.⁷¹ Konsumenttjänstlagen omfattar även

⁶⁹ Johansson (2020) avsnitt 42.2.

⁷⁰ Johansson (2020) avsnitt 42.3.

⁷¹ Prop. 1984/85:110 s. 311.

småhusentreprenader, se 51 – 61 §§. Detta skiljer sig från köplagen, som inte omfattar tjänsteavtal eller avtal om uppförande av byggnad eller annan fast anläggning på mark eller i vatten.⁷²

Konsumenttjänstlagen (1985:716) tillkom i mitten av 1980-talet. Innan dess fanns det inte någon lag som träffade just konsumenttjänster. Konsumenttjänsternas betydelse växte dock under denna tid, i både omfattning och mängd. Exempel på sådana tjänster är bilreparationer, nybyggnation och reparation av fastigheter, reparation av tekniska produkter mm.⁷³ Det saknades rent generellt lagreglering för tjänster. Istället hänvisades parterna till att avtala om vad som skulle gälla. För konsumenter kunde detta bli en utsatt situation; propositionen till konsumenttjänstlagen menar att det var ovanligt att parterna slöt ett partsanpassat avtal som uttömmande reglerade förhållandet. Då det saknades lagreglering att se till, fick frågor angående avtalets tolkning lösas genom att se till allmänna rättsgrundsatser eller till liknande avtalstyper. En reglering av konsumenttjänster skulle inte bara komma att klargöra rättsläget; det skulle också motverka att oseriösa näringsidkare drog nytta av de oklarheter det dåvarande rättsläget förde med sig.⁷⁴

Konsumenttjänstlagen är således en lagstiftning som syftar till att skydda konsumenter. I 3 § stadgas att avtalsvillkor som i jämförelse med konsumenttjänstlagens bestämmelser är till nackdel för konsumenten är utan verkan mot denne, om inte annat anges i lagen. Lagen är alltså tvingande, om inte annat anges.⁷⁵

I SOU 1979:36 Konsumenttjänstlag diskuteras skäl för och emot en avbeställningsrätt för konsumenter. Mot en avbeställningsrätt talar flera skäl. Ett sådant är omak för näringsidkaren vid planering. Det är svårare för denne att veta, om ett jobb faktiskt kommer att följa de arbeten och den tidsplan som avtalats. Näringsidkaren kanske börjar ta ut högre priser för sina tjänster, för att täcka för eventuella kostnadsbortfall. Det kan också ha

⁷² Se 2 § KöpL.

⁷³ Prop. 1984/85:110 s. 19-21; och SOU 1979:36 s. 17-18.

⁷⁴ Prop. 1984/85:110 s. 21-22.

⁷⁵ Det finns, förutom dispositiva regler, också regler i konsumenttjänstlagen som är efterhandsdispositiva. Detta behandlas bl. a. av Arvidsson & Samuelsson (2018) s. 36-37.

en samhällsekonomisk påverkan, om en näringsidkare måste avbryta arbeten som nästan är i hamn.⁷⁶

Utredningen anför flera skäl som talar för en avbeställningsrätt för konsumenter. En konsument är ofta i underläge gentemot näringsidkaren, särskilt vad gäller fackmässig kunskap. En avsaknad av särskilda ogiltighetsgrunder för konsumenttjänsteavtal medför att en konsument kan vara bunden vid ett avtal, där denne måste ersätta en tjänst denne antingen inte längre vill ha eller kommer få nytta av. Även en samhällsekonomisk synvinkel anläggs; en tjänst som konsumenten inte vill ha utförd, har troligen inte någon annan nytta av heller.⁷⁷

Utredningen beaktade huruvida avbeställningsrätten skulle begränsas. Ett förslag var att konsumenten endast skulle få avbeställa om denne hade *särskilt vägande skäl* att inte vilja få tjänsten utförd. Detta skulle dock innebära en osäkerhet; när föreligger en avbeställningsrätt? Vad krävs för att uppfylla ett sådant krav? Utredningen lade vikt vid att det inte var önskvärt att stifta en konsumenttjänstlagen med dylika oklarheter vid avbeställningsfrågan.⁷⁸

Utredningen önskade heller inte införa någon tidsbegränsning, alltså under vilket skede av ett arbete en avbeställning får göras. Då en sen avbeställning torde medföra en högre ekonomisk kompensation, skulle detta inte bli ett problem. Dessutom skulle en sådan begränsning medföra oklarheter.⁷⁹

Utredningen ansåg att bestämmelsen om avbeställning ska vara tvingande. Annars skulle en näringsidkare enkelt, i avtalet, kunna avtala bort avbeställningsrätten. Det vore inte förenligt med de konsumentskyddande syften som ligger bakom lagstiftningen.⁸⁰

Kan resonemang från konsumenttjänstlagen vara aktuella vid ett entreprenadavtal mellan näringsidkare? I en sådan entreprenad bör de konsumentskyddande reglerna i konsumenttjänstlagen inte tillmätas någon

⁷⁶ SOU 1979:36 s. 176-177

⁷⁷ SOU 1979:36 s. 176-177.

⁷⁸ SOU 1979:36 s. 177.

⁷⁹ SOU 1979:36 s. 178-179.

⁸⁰ SOU 1979:36 s. 179.

större relevans. Däremot kan den tydlighet och frihet för avbeställning som konsumenttjänstlagen eftersträvar vara av intresse. Konsumentens avbeställningsrätt är inte begränsad eller beroende av några villkor. Det är tydligt för båda parter att rätten finns, liksom att den är obegränsad.

Att konsumenttjänstlagen inte har samma inskränkningar som köplagen kan bero på att det inte rör köp av vara, utan av tjänst. Vid en småhusentreprenad, där en näringsidkare utför en tjänst på konsumentens fasta egendom, är det av vikt för konsumenten att inte påtvingas en oönskad tjänst. Detta är även fallet vid en entreprenad mellan näringsidkare. I båda fallen rör det sig om ett intresse hos konsument-/beställarsidan att inte motvilligt behöva förändra sin fasta egendom förändras. Detta talar för att det är möjligt att se till resonemangen kring konsumenttjänstlagens oinskränkta avbeställningsrätt vid entreprenader mellan näringsidkare, snarare än att inskränka enligt köplagens regler. Konsumenttjänstlagens reglering, som stadgar att avbeställningsrätten är oinskränkt, samt att entreprenören inte kan vägra acceptera en avbeställning, skulle därmed, för just dessa två omständigheter, kunna tillämpas analogt, eller hänvisas till som ett led i en argumentation för de rättigheter och skyldigheter avbeställningsrätt för med sig.

3.5 Avbeställning som kontraktsbrott

Ramberg & Ramberg menar att det inte föreligger en generell princip i avtalsrätten som medger rätt att avbeställa i utbyte mot full ersättning. Detta beror på att det finns regler där den som mottar en avbeställning kan vägra att acceptera den, exempelvis 23 § KöpL. Rätt att avbeställa beror således på om det föreligger en avbeställningsrätt för den aktuella avtalstypen.⁸¹

Ramberg & Ramberg skriver vidare att en avbeställning innebär att den som avbeställer begår ett anteciperat/befarat avtalsbrott.⁸² Också Hellner m.fl. skriver att en avbeställning ofta kallas för ett anteciperat/befarat

⁸¹ Ramberg & Ramberg (2019) s. 271-272.

⁸² Ramberg & Ramberg (2019) s. 271-272.

avtalsbrott, alternativt ett fullbordat avtalsbrott.⁸³ Om ett befarat kontraktsbrott är väsentligt, kan motparten ha rätt att häva avtalet.⁸⁴

En icke för avtalstypen tillåten avbeställning kan alltså ses som ett kontraktsbrott. Är avbeställning i entreprenad reglerad av AB 04 att se som en rättighet för beställaren, eller utgör avbeställning ett befarat avtalsbrott?

Varken Samuelsson eller Andersson & Hedberg kallar en avbeställning i entreprenadsammanhang för ett kontraktsbrott. Samuelsson anser att en avbeställning inte är en följd av att ena parten begått ett kontraktsbrott, såsom är fallet vid hävning. En avbeställning innebär att avtalet inte kommer att fullgöras så som överenskommit. Avbeställningen innebär inte att resterande del av avtalet upphör att gälla mellan parterna.⁸⁵

Andersson & Hedberg anför att arbete som ännu inte utförts kan avbeställas. Detta, skriver de, är en kontraktsrättslig princip. De hänvisar till 42 – 44 §§ KtjL och pekar på att det i lagen finns bestämmelser om rättsföljden av avbeställning, utan att det i klartext står att det föreligger avbeställningsrätt. Andersson & Hedberg motiverar uttalandet med att en beställare som inte vill få ett arbete, som ännu ej påbörjats, utfört, inte kan påtvingas detta av en entreprenör. Det ligger vidare inte i entreprenörens intresse att få utföra arbeten; det entreprenören vill utfå är den ersättning som denne skulle fått, om de avtalade arbetena hade utförts. Denna avbeställningsrätt är oinskränkt och, enligt Andersson & Hedberg, okontroversiell. Som grund för detta anför de 2 kap 3 § AB 04. Det kan även, skriver de, grundas indirekt i 6 kap 11 § AB 04 eller på allmänna principer.⁸⁶ Huruvida avbeställningsrätten kan härledas från AB 04 eller allmänna principer, anför de vara en ren akademisk fråga.⁸⁷

Vad gäller entreprenadavtalet ligger det därmed nära till hands att betrakta avbeställning som en rättighet för beställaren. I entreprenader är det av vikt för beställaren att kunna förändra entreprenörens kontraktsåtagande. Entreprenaden utförs på beställarens egendom, och det kan uppkomma nya

⁸³ Hellner m.fl. (2020) s. 77

⁸⁴ Ramberg & Ramberg (2019) s. 259.

⁸⁵ Samuelsson (2022) s. 101.

⁸⁶ Andersson och Hedberg (2012) s. 72.

⁸⁷ Andersson & Hedberg (2012) s. 71-72.

omständigheter som medför att delar, eller resterande del av, en entreprenad kan behöva fall bort.

Ytterligare ett argument som kan framföras är den redan existerade ÄTA-regleringen i AB 04. Entreprenören har att vänta sig förändringar av sitt kontraktsåtagande, i form av ändrings- och tilläggsarbeten, med eventuellt efterföljande avgående arbeten.⁸⁸

3.6 Slutsats

Avbeställningsrätten i entreprenader reglerade av AB 04 torde inte vara inskränkt på så vis att enbart vissa typer av arbeten är avbeställningsbara. Entreprenören torde heller inte kunna vägra att acceptera en avbeställning.

Avbeställning är vidare att se som en rättighet för beställaren. En avbeställning utgör således inte ett kontraktsbrott.

Denna uppfattning liknar regleringen i NS 8405. I NS 8405 är avbeställningen inte inskränkt. Beställaren kan avbeställa såväl mindre delar av en entreprenad som resterande delar – detta gäller även om arbetena ännu inte hunnit påbörjas. Entreprenören kan heller inte vägra acceptera en avbeställning med hänvisning till särskilda skäl eller dylikt.⁸⁹

⁸⁸ Se liknande resonemang i Samuelsson (2022) s. 102-103.

⁸⁹ Se 38.1 NS 8405. Bestämmelsen är bifogad i bilagan.

4 Underrättelseskyldighet för beställaren

4.1 Inledning

Entreprenören kan påverkas på olika av att ett arbete avbeställs: denne kan ha införskaffat material och redskap, eventuellt anlitat underentreprenörer eller ny personal, tackat nej till andra avtalsförfrågningar eller planerat sin organisation baserat på de avtalade arbetena. En del dylika problem kan undvikas om beställaren underrättar i god tid om den kommande avbeställningen. Har beställaren en sådan skyldighet att underrätta i god tid?

Informations- och underrättelseskyldigheter kan följa på den allmänna lojalitetsplikten. Lojalitetsplikt nämns också i AB 04. Kan lojalitetsplikten därigenom läggas till grund för en underrättelseskyldighet för beställaren? Detta diskuteras nedan. Även 2 kap 9 § AB 04, som skulle kunna motivera en underrättelseskyldighet, behandlas i avsnittet.⁹⁰

Sist i avsnittet redovisas en sammanvägd bedömning av underrättelseskyldighet vid avbeställning. För det fall att en underrättelseskyldighet föreligger, kommer eventuella sanktioner endast behandlas kort, då skadeståndsfrågor inte ryms inom uppsatsens avgränsning.

⁹⁰ Munukka behandlar flera av beställarens och entreprenörens skyldigheter, både gällande underrättelse och andra av skyldigheter, med fokus på lojalitetsplikt. Se Munukka (2007) s. 382 ff. Gällande andra underrättelseskyldigheter i AB 04 finns en sådan översikt hos Samuelsson (2022) s. 17-18.

4.2 Lojalitetsplikt och underrättelseskyldighet

4.2.1 Lojalitetsplikten i förordet till AB 04

Den allmänna lojalitetsplikten nämns i förordet till AB 04. Förutom i förordet nämns lojalitetsplikten även i en kommentar till 4 kap 3 §, som handlar om tidsförlängning. I övrigt nämns inte begreppet lojalitetsplikt i avtalet.

I förordet står:

Med hänsyn till den komplexitet som ofta sammanhänger med genomförandet av entreprenader är en god kommunikation och samverkan nödvändig för ett gott resultat. Parterna bör därför finna former för en fortlöpande dialog samt inom ramen för den allmänna lojalitetsplikten visa varandra förtroende och öppenhet.⁹¹

Samuelsson konstaterar att det är den allmänna lojalitetsplikten som gäller mellan parterna. I AB 04 nämns inte vad lojalitetsplikten innebär för parterna; innebörden bestäms i stället av den allmänna förmögenhetsrätten. Syftet med lojalitetsplikten är att få parterna att samverka på ett strategiskt vis. Man önskar motverka att en part utnyttjar ett övertag, exempelvis information endast denne känner till, för att gynna sig själv.⁹²

Munukka konstaterar att lojalitetsplikten föreligger mellan parterna enligt AB 04. Inte minst förordets omnämnande av lojalitetsplikten stödjer detta. Med en komparativ utblick överensstämmer detta även med norsk, dansk och finsk uppfattning av rättsläget.⁹³

Munukka skriver att lojalitetsplikten som följer med AB 04 inte är lika flexibel som lojalitetsplikten annars är i kontraktsrätten i allmänhet.⁹⁴ Det bör anmärkas att detta skrevs år 2007. Rättsläget kan ha förändrats,

⁹¹ AB 04 s. 3.

⁹² Samuelsson (2022) s. 16-17.

⁹³ Munukka (2007) s. 395.

⁹⁴ Munukka (2007) s. 395.

exempelvis av HD:s uttalanden i Omsättningsmålet om att lojalitetsprincipen har fått en starkare ställning.

4.2.2 Den allmänna lojalitetsplikten

Som anförts ovan, följer den allmänna lojalitetsplikten med AB 04. Vad innebär den? Kortfattat förhindrar lojalitetsplikten⁹⁵ att en avtalspart strävar alltför mycket mot att gynna sitt egenintresse i avtalet.⁹⁶ Munukka anför att lojalitetsplikten i obligationsrätten är svårdefinierad. Man kan uttrycka det så, att parterna ska iaktta/tillvarata varandras intressen. Det är svårt att ge en beskrivning som är tydlig och allmängiltig för avtalsrätten. Omfattningen av plikten beror dessutom på vilken avtalstyp som är för handen, liksom hur det enskilda avtalet är utformat och hur partsställningen ser ut.⁹⁷

Ramberg & Ramberg uttrycker det som att parterna för en ”lojal samverkan”⁹⁸ när de verkar för att uppfylla avtalet. En part kan inte luta sig tillbaka så fort denne fått ut vad den önskade av avtalet. Om parten kan hjälpa motparten att tjäna mer på avtalet, bör denne göra detta. Det kan dock inte krävas att parten hjälper till om det innebär en stor kostnad för denne.⁹⁹

4.2.3 Omsättningsmålet om åberopande av lojalitetsplikten

I vilken utsträckning lojalitetsprincipen kan åberopas har varit omdiskuterad. Ramberg & Ramberg anför att det är vid tolkning av avtal och lagar som lojalitetsprincipen främst tillämpas, och då som ett stöd för tolkningen. De menar att det, vid tvist, är svårt att åberopa principen som om den vore en självständig grund.¹⁰⁰

⁹⁵ Lojalitetsplikten kallas även lojalitetsprincipen.

⁹⁶ Munukka (2007) s. 1.

⁹⁷ Munukka (SvJT 2010) s. 837.

⁹⁸ Ramberg & Ramberg (2019) s. 38.

⁹⁹ Ramberg & Ramberg (2019) s. 38-39.

¹⁰⁰ Ramberg & Ramberg (2019) s. 40.

HD har behandlat lojalitetsprincipen i ett flertal rättsfall, såsom Omsättningsmålet (Högsta domstolen T 5613-20), Leksaksaffären i Vimmerby (NJA 2018 s. 171), Kravmjölken (NJA 2017 s. 203), och Skogssällskapet (NJA 2017 s. 1195).¹⁰¹

Omsättningsmålet är det senast avgjorda fallet av de ovan nämnda. Fallet kan kortfattat beskrivas enligt följande: Säljaren sålde alla aktier i ett bolag, Bolaget, till två köpare, Köparna. Enligt överlåtelseavtalet skulle Köparna, på tillträdesdagen, överta hälften av ett borgensåtagande om 800 000 kr, således 400 000 kr. I avtalet fanns även ett omsättningsvillkor: när bolaget har omsatt 10 miljoner kronor, eller har en årsomsättning på 10 miljoner kr, så ska Köparna överta resten av borgensåtagandet, totalt 400 000 kr. Ungefär ett år efter ägarövergången överläts Bolagets tillgångar till andra bolag, och Bolaget försattes i konkurs. Omsättningsvillkoret uppfylldes alltså inte. Säljaren betalade resterande borgensåtagande om 400 000 kr och överlät sin fordran på Köparna till ett annat bolag, Köparbolaget. Köparbolaget krävde sedan Köparna på dessa 400 000 kr. Köparbolaget anförde att Köparna, i sin skötsel av bolaget, agerat illojalt, oaktsamt och därigenom orsakat Säljaren skada motsvarande 400 000 kr. Frågan i HD var huruvida Köparna var skyldiga att lojalt verka för att uppfylla omsättningsvillkoret, och om de i så fall blivit skadeståndsskyldiga genom att inte ha agerat lojalt.

I domskälen diskuterar HD lojalitetsprincipen i avtalsförhållanden. HD ser dels på doktrin, dels på rättspraxis. Enligt HD har man i doktrin gått från en mer återhållen syn på en allmän lojalitetsprincip till att snarare framhålla att en sådan finns, även när det inte föreligger lagstöd.¹⁰² Av de rättsfall HD nämner, dras slutsatsen att parter, i många situationer, är skyldiga att agera lojalt gentemot varandra. Denna lojalitetsplikt behöver inte vara föreskriven i lag eller avtal.¹⁰³ Hur omfattande lojalitetsplikten är, är svår att definiera. Parterna ska, efter bästa förmåga, respektera motpartens intressen. Hur

¹⁰¹ De tre sistnämnda fallen nämns i p. 12 i domskälen i Omsättningsmålet (Högsta domstolen T 5613-20). I Omsättningsmålet hänvisar HD även till NJA 2012 s. 1095, NJA 2002 s. 630 samt NJA 2005 s. 142 i p. 10-12.

¹⁰² Se p. 9 i Högsta domstolen T 5613-20.

¹⁰³ Se p. 13 i Högsta domstolen T 5613-20.

omfattande detta blir beror på omständigheterna. Lojalitetsplikts omfattning får bedömas efter motpartens rimliga förväntningar, och då ser man på avtalets utformning, hur det tillkom liksom vad som skett under avtalsrelationen.¹⁰⁴ En part med ett rättsligt, kunskapsmässigt eller ekonomiskt övertag måste särskilt, som utgångspunkt, avhålla sig från att agera på ett sätt som riskerar skada för motparten. Lojalitetsplikten innebär dock inte, menar HD, att en part i alla situationer förhindras att utföra rationella ekonomiska dispositioner, med vissa negativa effekter för motparten. I vissa situationer kan det vara möjligt.¹⁰⁵ HD betonar att detta även kan gälla i en situation där en part hade att agera lojalt genom att uppfylla avtalade skyldigheter, men förhållit sig passiv.¹⁰⁶

HD fann att omsättningsklausulen var giltig samt att avtalsparterna avsett att Köparna lojalt skulle eftersträva att uppfylla omsättningsmålet, och därefter överta resterande del av borgensåtagandet. HD fann att parterna inte sökt uppnå omsättningsmålet efter bästa förmåga, och heller inte tagit hänsyn till Säljarens intressen. Köparna fanns därmed ha åsidosatt den lojalitetsplikten som åtföljde avtalet.¹⁰⁷

Arvidsson diskuterar Omsättningsmålet i en artikel i JT. I artikeln menar Arvidsson att en lojalitetsprincip inte bör tillämpas slentrianmässigt. En part kan medvetet ha valt att ingå ett, för denne, oförmånligt avtal. Det kan även uppstå oklarheter och osäkerhet vid avtalsskrivandet. De skyldigheter och rättigheter som stipuleras i avtalet, kanske då, av domstol eller skiljenämnd, skulle ges en annan innebörd eller ett annat innehåll vid en tvist, med hänvisning till lojalitetsplikten. Angående tillämpning av lojalitetsprincipen vid utfyllning av ett avtal, anför Arvidsson vikten av att principen endast bör användas om den ena partens centrala intressen kraftigt försämrats på grund av den andra partens agerande eller underlåtenhet.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Se p. 14-17 i Högsta domstolen T 5613-20.

¹⁰⁵ Se p. 16 i Högsta domstolen T 5613-20.

¹⁰⁶ Se p. 18 i Högsta domstolen T 5613-20.

¹⁰⁷ Se p. 20-28 i Högsta domstolen T 5613-20.

¹⁰⁸ Arvidsson (JT 2021/2022) s. 673.

4.2.4 Underrättelseskyldighet grundad på lojalitetsplikten

En skyldighet som kan följa på lojalitetsplikten är upplysningsskyldighet. En motpart som inte underrättas i tid riskerar att drabbas av olägenheter eller kostnader, som kunnat undvikas om underrättelse tidigare. Ett syfte med upplysningsskyldighet är att motverka dylik förlust för motparten.¹⁰⁹

För informationsskyldigheters del, är ett uttalande av HD i fallet Kravmjölken av intresse. HD uttalade:

Många avtal, särskilt sådana som gäller under längre tid och som rymmer ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, förutsätter en lojal samverkan mellan parterna under avtalstiden. I det ligger bl. a. att parterna har en skyldighet att i vissa för avtalet väsentliga delar lämna varandra upplysningar eller klargöra sin uppfattning i olika avseenden. Det gäller även i situationer då den ena parten gör sig skyldig till ett avtalsbrott.¹¹⁰

Även i fallen Leksaksaffären i Vimmerby (NJA 2018 s. 171) och Skogssällskapet (NJA 2017 s. 1195) tar HD upp lojalitetspliktens inverkan när part varit passiv när det förelegat en underrättelseskyldighet. I fallet Leksaksaffären i Vimmerby uttalar HD att lojalitetsplikten, särskilt i en långvarig relation, medför att en part är förpliktad att underrätta sin avtalspart om omständigheter som är av betydelse för avtalsrelationen.¹¹¹ En liknande formulering återfinns i 2 kap 9 § AB 04, som behandlas nedan.

4.2.5 Underrättelseskyldighet i 2 kap 9 § AB 04

En bestämmelse om diverse underrättelseskyldigheter i AB 04 återfinns i 2 kap 9 §. Paragrafen anses ge uttryck för en lojalitetsplikt.¹¹² Den femte ”att-satsen” i paragrafens första stycke kan ses som en generalklausul som täcker

¹⁰⁹ Munukka (2007) s. 153-154.

¹¹⁰ NJA 2017 s. 203, p. 8 i HD:s domskäl.

¹¹¹ NJA 2018 s. 171 p. 14 i Högsta domstolens domskäl.

¹¹² Andersson & Hedberg (2012) s. 109. Även Samuelsson skriver att 2 kap 9 § ”[...] kan beskrivas som uttryck för en allmän lojalitetsplikt.”. Se Samuelsson (2022) s. 16.

de situationer där det finns en i lojalitetsplikten grundad underrättelseskyldighet.¹¹³ Den femte att-satsen i 2 kap 9 § stadgar att en part, utan dröjsmål, ska underrätta motparten om denne upptäcker att omständighet av betydelse för entreprenaden ändas eller tillkommer.

Till skillnad från de tidigare punkterna, siktar den femte punkten på entreprenaden, och inte på vad som står i kontraktshandlingarna. En omständighet som inte har nämnts i kontraktshandlingarna och därmed inte träffar p. 1 – 4 skulle således kunna falla in under femte punkten.¹¹⁴

Munukka kommenterar 2 kap 9 § AB 04. Han anför att den som har en plikt att underrätta måste vara i ond tro. Detta ses i bestämmelsens lydelse då formuleringen *upptäcker* visar på att det krävs ond tro.¹¹⁵

I paragrafen tredje stycke stadgas att skadestånd ska utges, om skada uppkommer på grund av att parten underlåtit att underrätta.¹¹⁶

4.2.6 Underrättelseskyldighet enligt NS 8405

I det norska standardavtalet NS 8405 finns en stadgad underrättelseskyldighet vid avbeställning: avbeställningen ska ske skriftligen och i så god tid som möjligt.¹¹⁷ Marthinussen m. fl. skriver att denna underrättelseskyldighet också finns i den allmänna lojalitetsplikten som gäller mellan parter i ett avtal.¹¹⁸

Beställaren bör ta kravet på allvar, menar Marthinussen m.fl. En avbeställning, av såväl en del av som hela entreprenaden, är av betydelse för avtalsförhållandet. Underrättelse ska ske så snart det står klart att en avbeställning kommer att behöva ske. På grund av att det är en ordningsföreskrift, torde beställaren inte mista avbeställningsrätten vid underlåtenhet att underrätta. Dock kan det påverka den ersättning som ska betalas ut till entreprenören för avbeställningen.¹¹⁹

¹¹³ Andersson & Hedberg (2012) s. 110.

¹¹⁴ Andersson & Hedberg (2012) s. 110.

¹¹⁵ Munukka (2007) s. 389.

¹¹⁶ Se 2 kap 9 § AB 04.

¹¹⁷ Se 38.1 NS 8405. Denna bestämmelse är bifogad nedan i bilagan.

¹¹⁸ Marthinussen m.fl. (2016) s. 642.

¹¹⁹ Marthinussen m.fl. (2016) s. 642.

4.3 Sammanvägd diskussion

Föreligger det en underrättelseskyldighet för beställaren vid avbeställning? För det fall att det föreligger en underrättelseskyldighet, är den då sanktionerad? Resonemang kring detta kommer att föras nedan, baserat på tre grunder: den allmänna lojalitetsplikten, 2 kap 9 § AB 04 samt via en utblick på regleringen i NS 8405.

Som anförts ovan, är lojalitetsprincipen nämnd i förordet till AB 04. Den lojalitetsprincip som avses är den allmänna lojalitetsplikten. I den allmänna lojalitetsplikten finns en upplysningsskyldighet. Den allmänna lojalitetsprincipen skulle, som en följd av HD:s resonemang i Omsättningsmålet, kunna åberopas även när det inte finns direkt stöd i lag eller avtal för att principen är gällande mellan parterna.

HD uttalande i fallen Kravmjölken och Leksaksaffären i Vimmerby att upplysningsplikt kan uppstå som en följd av lojalitetsprincipen. I det senare fallet framhölls att det föreligger en upplysningsskyldighet för sådana omständigheter som kan vara av betydelse för avtalsrelationen. En avbeställning, särskilt omfattande sådana, kan vara av stor betydelse för parterna. Det torde därför vara möjligt att argumentera för att det föreligger en upplysningsplikt som en följd av den allmänna lojalitetsprincipen.

Den femte att-satsen i första stycket 2 kap 9 § AB 04 stadgar, liksom HD:s uttalande om den allmänna lojalitetsprincipen, att parterna ska underrätta varandra om omständigheter som är av betydelse för entreprenaden. En avbeställning skulle mycket väl kunna tolkas in i denna punkt.

I NS 8405 utgörs underrättelseskyldigheten av en ordningsföreskrift som stadgar att beställaren ska underrätta skriftligen samt i god tid. Marthinussen m.fl. framhöll att skyldigheten följer vad som annars gäller enligt den allmänna lojalitetsplikten. En upplysningsskyldighet för parter bundna av AB 04 skulle således vara i linje med den skyldighet som åvilar beställaren i NS 8405. Gemensamt för de båda avtalen är att den upplysningsplikt som gäller i avtalet även finns i den allmänna lojalitetsplikten.

För det fall en upplysningsplikt föreligger, väcks frågan vad som sker, om en beställare inte uppfyller skyldigheten. Marthinussen m.fl. menar att rätten att avbeställa inte bortfaller. I stället torde ersättningen till entreprenören påverkas.

En upplysningsplikt som i stället följer av 2 kap 9 § skulle, om paragrafen tillämpas rakt av, vara skadeståndssanktionerad.

5 Företrädesrätt för entreprenören

5.1 Inledning

När en beställare avbeställer ett arbete, väcks frågan huruvida beställaren omedelbart kan anlita en ny entreprenör för att utföra det avbeställda arbetet, eller om denne måste vänta till dess entreprenaden är färdigställd.

När beställaren föreskriver ett ändrings- eller tilläggsarbete, har entreprenören företrädesrätt. Entreprenören är både berättigad och skyldig att utföra arbetet.¹²⁰ Är beställaren, på liknande vis, även förhindrad att anlita en ny entreprenör under entreprenadtiden vid en avbeställning?

I avsnittet behandlas företrädesrätten vid ÄTA-arbeten i AB 04, och huruvida denna reglering kan användas för att motivera en företrädesrätt vid avbeställning. En genomgång av företrädesrätten i det norska standardavtalet NS 8405 görs nedan. Avslutningsvis diskuteras huruvida entreprenören gynnas av en företrädesrätt. Här diskuteras även lojalitetspliktens eventuella påverkan på företrädesrättens vara eller icke vara.

5.2 Företrädesrätt vid ÄTA-arbeten

I AB 04 finns ett förbud mot att anlita en ny entreprenör att utföra ÄTA-arbeten. Paragrafen går igenom närmre ovan i avsnitt 2.2.3. Entreprenören har en företrädesrätt i 2 kap 3 § AB 04:

Entreprenören är, om inte annat följer av författning, berättigad och skyldig att under entreprenadtiden utföra sådana ÄTA-arbeten som föreskrivs av beställaren.

¹²⁰ Se 2 kap 3 § AB 04. En mer detaljerad genomgång av 2 kap 3 § AB 04 återfinns hos bl. a. Deli (2017) s. 45 f. och Samuelsson (2022) s. 96 ff.

Kommentaren till 2 kap 3 § säger i sitt första stycke:

ÄTA-arbete definieras i begreppsbestämningarna. Genom det där använda uttrycket ”omedelbart samband” betonas, att de tilläggsarbeten som avses skall vara så nära förknippade med kontraktsarbetena eller del därav att de tillsammans utgör en teknisk helhet. Sådant samband föreligger exempelvis inte om beställaren utan nackdel kan vänta med utförandet till dess entreprenaden blivit färdigställd. Regeln innebär således ingen given företrädesrätt för entreprenören. Tillämpningen måste likväl ske med beaktande av den olägenhet som det från ansvarssynpunkt och i övrigt kan medföra för parterna eller en av dem, om arbetet utförs av en annan entreprenör eller av beställaren själv. Gränsdragningsproblem kan uppstå vid bedömningen av om arbetena är av ”annan natur” än kontraktsarbetena. Regeln hindrar inte att två eller flera entreprenörer utför kontraktsarbetena av samma eller nära nog liknande natur.

Angående motsvarande bestämmelse i AB 92 anför Hedberg att en annan entreprenör skulle kunna utföra ett arbete under entreprenadtiden, om det rör sig om sådana arbeten som även skulle kunna utföras efter entreprenadtidens utgång. Ett sådant arbete står därmed inte i ”omedelbart samband med kontraktsarbetena”^{121, 122}.

I 6 kap 2 § AB 04 anges vad som sker, om beställaren anlitar en annan entreprenör att utföra ÄTA-arbetet. Entreprenören som hade företrädesrätt är då berättigad ersättning för uppkomna kostnader till följd av agerandet, liksom ersättning för utebliven vinst.

5.3 Företrädesrätt enligt NS 8405

I det norska standardavtalet NS 8405 kan beställaren inte avbeställa ett arbete med en entreprenör och sedan direkt anlita en ny entreprenör att utföra det avbeställda arbetet. Regeln finns i 38.1 pkt. 5:

¹²¹ Uttrycket kommer från begreppsbestämningarna, *ÄTA-arbete*, i AB 04.

¹²² Hedberg (1995) s. 36.

Inntil overtakelse har skjedd, kan avtalte ytelser ikke utføres av andre entreprenører, med mindre entreprenøren har misligholdt sin plikt til å utbedre etter 11.2.

Beställaren kan, således, inte anlita en annan entreprenör att utföra avtalade prestationer förrän entreprenaden överlämnats. Ett undantag är om entreprenören begått ett kontraktsbrott genom att inte följa 11.2.¹²³ 11.2 stipulerar att entreprenören ska reparera/återställa skador eller felaktigheter på entreprenaden, om det är en del som entreprenören bär risken för.

Om det hade varit tillåtet att anlita en ny entreprenör att utföra arbetet innan överlämnandet, så skulle en beställare kunnat se sig om efter nya entreprenörer som genomför arbetet på ett, för beställaren, förmånligare vis. Hagstrøm & Bruserud uttrycker det som att beställaren på detta vis då kan ”skumme fløten”¹²⁴. Den begränsning som finns i standardavtalet motverkar inte helt denna typ av agerande, men det försvårar avsevärt. Det beror på att många arbeten i en entreprenad hänger samman. De behöver genomföras i en viss ordning eller i samband med andra arbeten. Det kan därför vara svårt att låta vissa arbeten vänta till dess entreprenaden är färdigställd. Dessutom ska beställaren ersätta entreprenören för avbeställningen. Enligt NS ska entreprenören ersättas enligt det positiva kontraktsintresset. Den nyanlitade entreprenörens pris måste därför vara väsentligt billigare för att det ska löna sig.¹²⁵

En ny entreprenör kan inte anlitas förrän entreprenaden blivit överlämnad i enlighet med 32.1. Marthinussen m.fl. anför att det är tveksamt om en beställare kan anlita en ny entreprenör när det skett ett delvis överlämnande av entreprenaden.¹²⁶

Bestämmelsen torde även medföra ett generellt förbud mot att anlita andra entreprenörer.¹²⁷ Med generellt menas även förbud att anlita andra

¹²³ 11.2 NS 8405 återfinns i bilagan.

¹²⁴ Hagstrøm & Bruserud (2014) s. 299.

¹²⁵ Hagstrøm & Bruserud (2014) s. 298–299.

¹²⁶ Marthinussen m. fl. (2016) s. 646.

¹²⁷ Marthinussen m.fl. (2016) s. 646.

entreprenörer vid andra slags ändringar av kontraktsarbetena. Detta påverkar således även 22.1 NS 8405 om ändringsarbeten.¹²⁸

Det är således inte möjligt för beställaren att beordra en ändring enligt 22.1 med innebörden att arbeten ska avgå, för att sedan anlita en ny entreprenör att utföra arbetet som avgått. Om beställaren trots detta anlitar en ny entreprenör för arbetet, kan det medföra ersättningskyldighet, enligt allmänna regler, för att täcka den förlust entreprenören drabbas av som följd av att inte ha fått utföra arbetet.¹²⁹

I en jämförelse mellan det norska och det svenska standardavtalet kan ett par förhållanden lyftas. I NS 8405 finns en uttalad reglering för avbeställningar. I denna reglering ligger ett förbud mot att anlita en ny entreprenör att utföra avbeställt arbete innan entreprenaden överlämnats. Det är dessutom så, att detta förbud även förefaller träffa ändringar med efterföljande avgående arbeten.

I det norska standardavtalet tycks företrädesrätt vid avbeställning och företrädesrätt vid avgående arbete således fungera på liknande vis. En beställare kan inte anlita en ny entreprenör att utföra ett avbeställt/ändrat arbete förrän entreprenaden är överlämnad. Ett syfte med det norska regelverket att motverka missbruk från beställarens sida. Man vill undvika att en beställare, efter avtalsingåendet, avbeställer hela eller delar av entreprenaden, som en följd av att ha funnit en mer för beställaren förmånlig entreprenör.

5.4 Sammanvägd diskussion

För det fall entreprenören ersätts enligt det positiva kontraktsintresset, torde denne inte förlora ekonomiskt på att beställaren anlitar en annan entreprenör. Om ersättningen i stället motsvarar det negativa kontraktsintresset, kan det bli en större ekonomisk fråga för entreprenören. Det pris som entreprenören vid avtalsingåendet räknade med, kan då bli

¹²⁸ Bestämmelsen återfinns i bilagan.

¹²⁹ Marthinussen m.fl. (2016) s. 646.

avsevärt lägre, om stora delar av entreprenaden avbeställs, då ersättning för förlorad vinst inte ersätts.

I NS 8405 ersätts entreprenören motsvarande det positiva kontraktsintresset samtidigt som denne har en företrädesrätt. Detta talar för att entreprenörens intresse av ekonomisk ersättning inte är det enda skyddsintresset bakom företrädesrätten i NS 8405. Andra skyddsintressen förefaller vara en tydlig ansvarsfördelning samt prestige i att ha utfört ett visst arbete.

Påverkar lojalitetsplikten bedömningen av huruvida entreprenören har en företrädesrätt? Enligt lojalitetsplikten ska parterna i ett avtal visa lojalitet gentemot varandra. Vid en avbeställning utan företrädesrätt eller liknande institut kan en avtalspart avsluta, en del av eller hela avtalet, med motparten, och sedan omedelbart ingå ett nytt avtal med en ny part, som rör samma förpliktelser som i den första avtalet. I köplagen tycks det inte finnas något hinder för en köpare att avbeställa en specialtillverkad eller specialanskaffad vara, och sedan omedelbart ingå ett nytt avtal med en annan tillverkare. Det sägs heller inget i konsumenttjänstlagen om att konsumenten, vid en avbeställning, måste vänta med att anlita en ny näringsidkare under en viss tidsperiod eller att vänta till dess vissa arbeten färdigställts. Det förefaller således inte finnas en lojalitetshänsyn i dessa frågor gentemot entreprenören eller näringsidkaren i vare sig köplagen eller konsumenttjänstlagen. Reglerna i dessa lagar verkar därför inte kunna läggas till grund för en diskussion om företrädesrätt vid avbeställning grundat på lojalitet. Ett resonemang om lojalitetsplikt skulle däremot kunna föras på basis av Omsättningsmålet, där HD uttalar att det inte nödvändigtvis krävs lagstöd för att tillämpa lojalitetsprincipen i avtalsförhållanden. Att den allmänna lojalitetsplikten nämns i AB 04 kan användas som motivering till tillämpning av principer från den allmänna lojalitetsplikten.

Företrädesrättens vara eller icke vara vid avbeställning är svårbedömd. Om entreprenören har företrädesrätt, är beställaren förhindrad att anställa en ny entreprenör intill dess entreprenaden överlämnats (om företrädesrättens tidsomfattning är i linje med 2 kap 3 § AB 04 och NS 38.1). Avbeställningsrätten är då villkorad på ett sätt som inte är fallet i vare sig

köplagen eller konsumenttjänstlagen. Aktat entreprenadavtalets särskilda drag behöver diskrepansen inte nödvändigtvis vara ett problem; entreprenader är ofta långdragna, och entreprenören har ett ansvar, både under entreprenadtiden och efter överlämnande, både för de arbeten som entreprenören utför samt arbeten som denne har utfört. Ansvar för en skada eller ett fel på entreprenaden, som uppstår under entreprenadtiden eller efter överlämnandet, kan bli svår att lösa om det arbetat två entreprenörer, som sinsemellan inte haft en avtalsrelation, på det skadade/felaktiga arbetet. Ansvarsfrågan kan således användas som argument för att det föreligger en företrädesrätt för entreprenören, med innebörd att beställaren inte kan anlita en ny entreprenör att utföra ett avbeställt arbete förrän entreprenaden är överlämnad.

Ett resonemang om företrädesrätt skulle även kunna föras utifrån den norska regleringen. Också 2 kap 3 § AB 04 kan användas som motivering till en företrädesrätt vid avbeställning. Även om avbeställning inte är att se som ett ÄTA-arbete, så finns det likheter mellan dem. Inte minst ansvarsfrågan är en faktor de båda delar. Lojalitetsplikten är heller inte att förglömma. Argument grundade på lojalitetsplikt avtalsparter emellan skulle mycket väl kunna framföras som motivering till en företrädesrätt. Att ingå ett avtal, men sedermera avsluta hela eller delar av det, till förmån för en annan, utomstående part, kan möjligtvis finnas utgöra ett illojalt förfarande.

Mot en företrädesrätt kan framföras ersättningssituationen. Om entreprenören ersätts enligt det positiva kontraktsintresset, så förlorar denne inte, eventuella ansvarsfrågemässiga komplikationer åsidosatta, på att en annan entreprenör fullföljer avbeställt arbete.

En företrädesrätt kan tänkas vara villkorad. Om ett arbete överhuvudtaget inte är påbörjat, och heller inte hänger samman med andra arbeten, torde argument om försvårad bedömning om ansvar inte bära samma tyngd. Möjligtvis kan en beställare då, för den sortens avbeställda arbeten, anlita en annan entreprenör innan entreprenaden överlämnats.

6 Ersättningens omfattning samt ersättningsberäkningen

6.1 Inledning

Förändringar av entreprenörens kontraktsåtagande aktualiserar diverse ersättningsregler. Som nämnts i avsnitt 2.2.4 ska ersättning och avdrag vid ÄTA-arbeten räknas ut antingen omedelbart eller vid en avräkning efter entreprenadens färdigställande.¹³⁰ Vid en hävning kan, om entreprenörens agerande/underlåtenhet föranlett hävningen, entreprenören bli ersättningsskyldig gentemot beställaren för dennes kostnader för entreprenadens färdigställande¹³¹. Beställaren kan på samma sätt bli ersättningsskyldig mot entreprenören, om beställarens agerande/underlåtenhet föranlett hävningen.¹³² Vid en avbeställning, däremot, är ersättningsfrågan inte klar. Ska avbeställningar ersättas enligt slutavräkningsregeln i 6 kap 11 §?¹³³ Eller ska ersättningen beräknas enligt allmänna principer?

Vid ersättningsberäkning blir ett antal begrepp och modeller aktuella. I vissa fall är det önskvärt att en part försätts i samma ekonomiska situation som om avtalet hade slutföljts. I andra situationer försätts parten i den ekonomiska situation denne skulle haft, om avtalet aldrig ingåtts. Detta kallas positivt respektive negativt kontraktsintresse. Begreppen anger omfattningen av ersättningen.

Samuelsson skriver i en kommentar till AB 04 att ersättning vid avbeställning i entreprenad mellan näringsidkare ska motsvara det positiva kontraktsintresset.¹³⁴ Under arbetet med uppsatsen har det inte hittats någon

¹³⁰ Se 6 kap AB 04 för ersättning för ÄTA-arbeten.

¹³¹ Se 8 kap 6 § AB 04.

¹³² Se 8 kap 7 § AB 04.

¹³³ Detta föreslås av bl.a. Johansson (2007) s. 184, samt diskuteras av Andersson & Hedberg (2012) s. 71-72.

¹³⁴ Samuelsson (2022) s. 103.

annan källa som bekräftar eller dementerar detta. I avsnittet kommer det därför att föras en diskussion kring fördelar och nackdelar med att tillämpa positivt eller negativt kontraktsintresse vid avbeställning. Utgångspunkten för diskussionen är köplagens och konsumenttjänstlagens regleringar.

Det ges också exempel på hur två andra situationer hanteras i allmän avtalsrätt, samt huruvida detta kan påverka synen på ersättning vid avbeställning. Den ena situationen är vid motparts kontraktsbrott. Då motsvarar ersättningen det positiva kontraktsintresset. Den andra situationen är när ena parten lidit skada av att ett avtal inte kommit till stånd, när denne förlitat sig på att avtalet skulle bli av. Då motsvarar ersättningen det negativa kontraktsintresset.

Vid ersättningsberäkning kan man begagna två olika metoder för att få fram ersättningens storlek: additionsmetoden samt subtraktionsmetoden. De beskriver vilka poster som ska vara med i ersättningsberäkningen.

Metoderna beskrivs i avsnitt 6.3.

I standardavtalet NS 8405 är ersättning vid avbeställning reglerad. Denna reglering behandlas kort under avsnitt 6.4. En genomgång av slutavräkningsregeln i 6 kap 11 § AB 04 återfinns under avsnitt 6.5.

Sist i avsnittet finns en sammanvägd diskussion kring lämplig omfattning samt beräkningsmetod av avbeställningsersättning.

6.2 Positivt och negativt kontraktsintresse

Ersättning kan utges enligt det positiva eller det negativa kontraktsintresset. Ett exempel: A och B har ingått ett avtal om en tjänst. A avbeställer och blir ersättningsskyldig gentemot B.

Positivt kontraktsintresse

Om en A ska ersätta B enligt det positiva kontraktsintresset, så ska B försättas i samma ekonomiska position som denne haft om avtalet uppfyllts.¹³⁵

¹³⁵ Se Adlercreutz m.fl. (2016) s. 250-251

Negativt kontraktsintresse

Om A ska ersätta B efter det negativa kontraktsintresset, så ska B försättas i samma ekonomiska situation som denne haft om avtalet aldrig hade ingåtts.¹³⁶

Ett (mycket förenklat) exempel: A och B har avtalat om att B ska måla om A:s hus. A avbeställer resterande arbeten efter det att B monterat upp ställningar, tvättat huset samt köpt målarfärg. Om B ska ersättas enligt det positiva kontraktsintresset, ska B ersättas för sina omkostnader samt utebliven vinst. Ersättningen ska motsvara vad B skulle fått om avbeställningen aldrig skett, med undantag för ersättning för utgifter B aldrig fick, såsom materialkostnader. Om B ska ersättas enligt det negativa kontraktsintresset, så ska B:s utgifter samt utförda arbete ersättas. Det innebär att B ska ersättas för arbetet med ställningen, tvättningen och utgifterna för målarfärgen. I ersättning för arbetet ingår även ersättning för vinst på det utföra arbetet.¹³⁷ B ska således ersättas så att denne är i samma ekonomiska situation som om avtalet aldrig hade ingåtts.

Ersättning för avbeställning i 52 § 2 st köplagen berörs i propositionen till köplagen. Bedömningen sker utifrån 67 – 70 §§ KöpL. Säljaren ska ersättas för de kostnader denne haft för tillverkning och dylikt, eventuella kostnader denna haft inför det inställda avlämnandet samt kostnader som uppstått till följd av att resterade arbete inte utförs. Säljaren ska även ersättas för förlorad vinst.¹³⁸ Det är således det positiva kontraktsintresset som ersätts. Ramberg & Herre anför att ersättning enligt det positiva kontraktsintresset inte är en följd av att avbeställningen är ett kontraktsbrott, då avbeställning enligt 52 § 2 st. de facto inte är att se som ett kontraktsbrott. Ersättningen är att se som en följd av beställarens rätt att avbeställa. För säljaren innebär det att dennes intresse av att utföra en viss

¹³⁶ Se Adlercreutz m.fl. (2016) s. 250-251.

¹³⁷ Detta gäller i vart fall vid avbeställning för konsumenttjänster, se avsnitt 6.2 ovan.

¹³⁸ Prop. 1988/89:76 s. 163.

summa tillgodogörs, oavsett om det beror på en avbeställning eller på att köparen begår ett kontraktsbrott.¹³⁹

Kan köplagens resonemang användas vid en entreprenad mellan näringsidkare? Enligt Ramberg & Herre är avbeställning enligt 52 § 2 st inte att se som ett kontraktsbrott, men ersättningen motsvarar, liksom vid ett kontraktsbrott, det positiva kontraktsintresset. Säljarens skyddade intresse är att hamna i en viss ekonomisk sits, inte att leverera en vara. Ett sådant resonemang skulle mycket väl kunna tillämpas även vid en entreprenad; entreprenörens intresse torde snarare vara att hamna i en viss ekonomisk sits, än att, trots mottagen avbeställning, kunna kräva att få utföra en byggtjänst på annans fasta egendom.

I en utredning inför konsumenttjänstlagen diskuteras hur ersättningen till näringsidkaren bör se ut vid avbeställning. Det vore för betungande för konsumenten, menar utredningen, om denne skulle behöva ersätta näringsidkaren för det positiva kontraktsintresset. I stället bör konsumenten ersätta det negativa kontraktsintresset. Först ska beräknas vad näringsidkaren ska ha för det arbete, eller förberedelse inför arbete, som har utförts. Först därefter ses till, om denne även ska ersättas för annat. Det kan röra sig om direkta kostnader till följd av avbeställningen. För arbetet som har utförts ska konsumenten även betala för vinst. Konsumentens ersättningsskyldighet kan dock, under vissa förutsättningar, utvidgas. Om näringsidkaren tackat nej till andra uppdrag, eller valt att inte aktivt söka uppdrag, eller på annat sätt inrättat sig efter arbetet, på grund av det arbete denne skulle utfört åt konsumenten, kan konsumenten bli ersättningsskyldig för den uteblivna vinsten. Det måste dock finnas ett orsakssamband mellan utebliven vinst och avbeställningen. Näringsidkaren åläggs att söka begränsa sin förlust.¹⁴⁰

Propositionen till konsumenttjänstlagen diskuterar kring huruvida ersättningen ska motsvara det positiva kontraktsintresset eller ej. I propositionen anförs att det inte finns anledning att beräkna ersättningen till

¹³⁹ Kihlman m.fl. Köplag (1990:931) 52 § Avsnitt 12.3, Lexino 02-05-2022 (JUNO).

¹⁴⁰ SOU 1979:36 s. 180-183. Jämför prop. 1984/85:110 s. 313-314.

näringsidkaren enligt det positiva kontraktsintresset. En näringsidkare vars arbete avbeställs har möjlighet att ta sig an andra uppdrag, åt andra kunder. Denne ska då inte ersättas enkom för att ha ingått ett avtal. Ersättningen ska i stället motsvara det pris som skulle ha gällt, om avtalet endast avsett det arbete som faktiskt har utförts.¹⁴¹

Kan konsumenttjänstlagens resonemang tillämpas vid entreprenad mellan näringsidkare? Ersättningsreglerna i konsumenttjänstlagen har ett uttalat konsumentfokus; det ska inte bli alltför ekonomiskt betungande för konsumenten att avbeställa. Det negativa kontraktsintresset motiveras också med att näringsidkaren inte bör erhålla ersättning motsvarande det positiva kontraktsintresset enkom för att ha ingått ett avtal, som sedermera helt eller delvis avbeställs.

Balansen i avtalet mellan näringsidkarens och konsumentens respektive intressen tycks väga till fördel för konsumenten. Detta talar emot att se till ersättning enligt konsumenttjänstlagen vid entreprenad mellan näringsidkare.

Positivt respektive negativt kontraktsintresse kan också aktualiseras vid andra situationer. Enligt allmänna förmögenhetsrättsliga principer kan skadelidande part kräva kompensation som motsvarar det positiva kontraktsintresset vid motparts kontraktsbrott.¹⁴² För att utfä ersättning i form av skadestånd krävs att det föreligger adekvat kausalitet mellan kontraktsbrottet och uppkommen skada.¹⁴³ Om det är ett anteciperat kontraktsbrott, alltså ett förväntat, ännu ej inträffat kontraktsbrott, anför Ramberg & Ramberg att parten, även utan lagstöd, troligen har rätt att häva avtalet.¹⁴⁴

Kan detta resonemang användas vid en argumentation för att ersättningen ska motsvara det positiva kontraktsintresset vid entreprenad reglerad av AB 04? Avbeställning i entreprenad inte är att se som ett kontraktsbrott, utan som en rättighet som tillkommer beställaren, se ovan avsnitt 3.5.

¹⁴¹ Prop. 1984/85:110 s. 102-103.

¹⁴² Ramberg & Ramberg (2019) s. 243.

¹⁴³ Ramberg & Ramberg (2019) s. 266.

¹⁴⁴ Ramberg & Ramberg (2019) s. 259.

Anledningen till att motparten ersätts vilar därmed på en annan grund. Ett resonemang kring positivt kontraktsintresse torde därför lämpligen utgå från en annan grund.

Ersättning enligt det negativa kontraktsintresset kan utgå när en part lidit skada av att ett avtal inte kommit till stånd, när denne förlitat sig på att avtalet skulle bli av. Denne ersätts då för utlägg som gjorts inför avtalsingåendet. Negativt kontraktsintresse kallas även för tillitsintresse.¹⁴⁵ I fallen NJA 1974 s. 526 och NJA 2012 s. 1095 uttalade sig HD om situationen där ett handpenningavtal för köp av fast egendom upprättats, men där köp sedermera inte blev av. Den part som inte fick köpa fastigheten skulle få sina omkostnader för handpenningavtalet ersatta; alltså ersättning motsvarande det negativa kontraktsintresset.¹⁴⁶

Kan dylikt resonemang kring negativt kontraktsintresse föras över till avbeställning i entreprenad mellan näringsidkare? Vid en avbeställning bortfaller naturaprestationer som parterna avtalat om. En del av avtalet bortfaller således. Då avbeställningen inte är att se som ett kontraktsbrott, kan det ligga närmre till hands att vid avbeställning använda principen om negativt kontraktsintresse. Ersättning enligt det negativa kontraktsintresset innebär en fördel för beställaren, som då inte behöver ersätta entreprenören för utebliven vinst. Det kan dock bli samma situation som vid tillämpning av konsumenttjänstlagen; ersättningen blir förmånlig för beställaren, till nackdel för entreprenören. En sådan ordning kan möjligen strida mot den balans mellan parterna som eftersträvas i förordet till AB 04.

¹⁴⁵ Se NJA 2012 s. 1095 p. 18-19; samt Dryselius (2019) s. 155.

¹⁴⁶ Se NJA 1974 s. 526 (s. 533); samt NJA 2012 s. 1095 p. 18-19.

6.3 Additionsmetoden och subtraktionsmetoden

Additions- respektive subtraktionsmetoden är två metoder som beskriver hur ersättningsberäkningen ska gå till. Förenklat kan de beskrivas enligt följande:¹⁴⁷

Subtraktionsmetoden:

Ersättning = avtalat pris – kostnader säljaren besparar genom stoppad tillverkning

Additionsmetoden

Ersättning = säljarens förlust via utlagda kostnader + skälig ersättning för utebliven vinst

Subtraktionsmetoden innebär att säljaren ersätts enligt det positiva kontraktsintresset.¹⁴⁸

Herre menar att det, beroende på hur man väljer att tolka additionsmetoden, finns två olika varianter. Den ena, här kallad A1, innebär att ersättning för utebliven vinst görs utefter en skälighetsbedömning. Den andra, A2, innebär att hela den uteblivna vinsten ersätts. Effekten av A2 blir densamma som vid bruk av subtraktionsmetoden.¹⁴⁹ I den fortsatta framställningen är det A1 som avses.

Vid avbeställning enligt 52 § 2 st köplagen förespråkas subtraktionsmetoden.¹⁵⁰ Avbeställning enligt konsumenttjänstlagen beräknas enligt additionsmetoden.¹⁵¹ Valet av additionsmetoden, vilket medför att ersättningen motsvarar det negativa kontraktsintresset, motiverades av konsumenttjänstlagsutredningen med konsumenthänsyn; positivt kontraktsintresse ansågs bli för betungande för en konsument.¹⁵²

¹⁴⁷ Se SOU 1976:66 s. 185.

¹⁴⁸ Herre (1996) s. 651. Se även prop. 1988/89:76 s. 57-58.

¹⁴⁹ Herre (1996) s. 651-652.

¹⁵⁰ Herre (1996) s. 659 – 660; samt Ramberg & Herre (2021) avsnitt 12.3.5.

¹⁵¹ Johansson (2020) avsnitt *Rubriken till 42 – 44 §§*.

¹⁵² SOU 1979:36 s. 181.

Är någon av metoderna mer lämplig vid avbeställning i entreprenad reglerad av AB 04?

Additionsmetoden tycks vara mest förmånlig för beställaren. Denne kan avbeställa och enbart ersätta entreprenören för de arbeten som utförts. I vissa fall kan även andra ersättningar, som ersättning för förlorad vinst, komma att utgå. Flera av beställarens intressen blir tillgodosedda: oanvändbara/onödiga arbeten utförs inte på fastigheten och endast det som har utförts ersätts. Entreprenören kan förvisso få utebliven vinst ersatt i vissa fall, men ersättning för vinst blir inte den, som entreprenören räknat med vid avtalsingåendet. Möjligen väger additionsmetoden därmed över på beställarens sida, till nackdel för entreprenören, som inte automatiskt ersätts även för utebliven vinst.

Subtraktionsmetoden skulle kunna innebära en mer balanserad fördelning i entreprenadsammanhang. Entreprenörer kan känna sig tryggare med att bygga projekt, i vetskap om att utebliven vinst ersätts. Beställaren kan behöva utge en större ersättning än vid bruk av additionsmetoden, men det bör ändå inte motsvara vad denne fått betala, om avbeställningsrätt inte förelegat. Beställarens avbeställningsrätt, som är av stort intresse för denne, då det rör byggnation på beställarens fastighet, balanseras då upp av en lite mer förmånlig ersättning för entreprenören.

Herre lyfter att ett bruk av additionsmetoden innebär att den som ska ersättas behöver redovisa sin kalkylerade vinst. Det kan vara känsligt för företag att ge ut dylik information. En sådan redovisning behövs normalt inte vid tillämpning av subtraktionsmetoden.¹⁵³

En nackdel med subtraktionsmetoden kan vara följande, hypotetiska scenario: parterna har avtalat om en omfattande entreprenad som beräknas pågå under flera år. Efter sex månader avbeställs resterande entreprenad. Ska då beställaren ersätta entreprenören för utebliven vinst för kommande fem och ett halvt år? Måhända är det lämpligare att se till additionsmetoden i dessa fall. Säg att entreprenören väntas få ett nytt, likvärdigt uppdrag efter några månader. Enligt additionsmetoden utförs en skälighetsbedömning av

¹⁵³ Herre (1996) s. 659-660.

förlorad vinst. Här skulle man kanske kunna argumentera för att den uteblivna vinsten inte omfattar den tid, då entreprenören har ett annat, vinstinbringande arbete. Om subtraktionsmetoden använts strikt i ett sådant fall, så skulle entreprenören ersättas för förlorad vinst under alla de återstående, ej utförda åren. Detta samtidigt som denne ersätts för ett nytt arbete åt en annan beställare.

Inalles talar fler argument för subtraktionsmetoden än för additionsmetoden. Vid bruk av subtraktionsmetoden ersätts motsvarande det positiva kontraktsintresset; entreprenörens intresse av att erhålla vinst på det ingångna kontraktet uppfylls således, utan att tumma på beställarens avbeställningsrätt. Vid bruk av subtraktionsmetoden behöver dessutom entreprenören inte redovisa sina vinstmarginaler.

6.4 NS 8405

I det norska standardavtalet NS 8405 är avbeställningsrätten, liksom ersättningsberäkningen, reglerad i 38.1 NS 8405.¹⁵⁴ För att inte entreprenören ska lida förluster till följd av beställarens avbeställningsrätt, ska avbeställningsersättningen försätta entreprenören i den ekonomiska situation som denne skulle befunnit sig i, om arbetet inte hade avbeställts.¹⁵⁵ Det är således det positiva kontraktsintresset som ersätts. Den höga ersättningen till entreprenören balanseras upp av den vida avbeställningsrätt som innehas av beställaren.¹⁵⁶

I ett okomplicerat fall avbeställs ett arbete, som entreprenören varken har påbörjat eller behövt lägga några kostnader på. Då ska ersättningen motsvara den inkomstförlust som uppstår som följd av att inte ha slutfört alla kontrakterade arbeten. Alltså ska den vinst som uteblivit på alla avbeställda arbeten ersättas. Ett mer komplicerat fall är när entreprenören påbörjat eller annars lagt ner resurser på ett arbete som avbeställs.

¹⁵⁴ 38.1 NS 8405 återfinns i bilagan.

¹⁵⁵ Hagström & Bruserud (2014) s. 295.

¹⁵⁶ Hagström & Bruserud (2014) s. 301.

Utgångspunkten är då att entreprenören ska ersättas så att denne ekonomiskt är i samma sits som om arbetet inte avbeställts.¹⁵⁷ Hagstrøm & Bruserud finner att parternas centrala intressen blir tillgodosedda genom denna ordning.¹⁵⁸

Om entreprenören har anlitat underentreprenörer att utföra arbetet, eller anlitat leverantörer, kan denne själv behöva avbeställa dessa. Dyliga förluster för entreprenören torde omfattas av beställarens ersättningsplikt.¹⁵⁹ Ersättningen torde även då motsvara det positiva kontraktsintresset.¹⁶⁰

Är det lämpligt att se till bestämmelsen i en svensk kontext? 38.1 NS 8405 utgår från att ersättningen ska motsvara det positiva kontraktsintresset. Det är således nödvändigt att detta även är fallet för avbeställning avtal som införlivat AB 04. En utblick på NS 8405 medför en praktisk fördel; flera av de problem som kan uppstå har funnit en lösning. Exempel på detta är vad som gäller om entreprenaden avbeställs innan den hunnit påbörjas, liksom hur entreprenören ska ersättas för kostnader för anlitade underentreprenörer och leverantörer.

6.5 Slutavräkningsregeln 6 kap 11 § AB 04

I avsnitt 2.3 diskuterades huruvida avbeställningsrätten kan härledas ur bestämmelser om ÄTA-arbeten. Detta är troligen inte fallet.

Avbeställningsrätten härleds snarare ur allmänna förmögenhetsrättsliga normer. Däremot kan det finnas anledning att se till ÄTA-bestämmelser vid ersättningsberäkningen. En av de paragrafer som nämnts, och föreslagits som beräkningsregel för avbeställningar, är slutavräkningsregeln i 6 kap 11 § AB 04.

Entreprenörens ersättning för utförd entreprenad påverkas av de ÄTA-arbeten som utförs under entreprenadtiden. Ersättning för ÄTA regleras

¹⁵⁷ Hagstrøm & Bruserud (2014) s. 303.

¹⁵⁸ Hagstrøm & Bruserud (2014) s. 295.

¹⁵⁹ Hagstrøm & Bruserud (2014) s. 300.

¹⁶⁰ Hagstrøm & Bruserud (2014) s. 303.

huvudsakligen i 6 kap 1 § AB 04, som stadgar att ÄTA-arbeten ska regleras genom avräkning mellan tillkommande och avgående arbeten.

En entreprenad med många avgående arbeten kan innebära att entreprenören erhåller en lägre ersättning än vad som ursprungligen avtalats om i kontraktshandlingarna. Syftet med slutavräkningsregeln i 6 kap §§ 11 är, enligt Hedberg, att tillförsäkra entreprenören viss ersättning i en sådan situation.¹⁶¹ Slutavräkningsregeln tillämpas först när hela entreprenaden är färdigställd.¹⁶²

Regeln är en schablon. Om värdet av de avgående arbetena överstiger värdet av de tillkommande, ska 10 % av denna skillnad gottskrivas entreprenören. Om denna skillnad överstiger 20 % av kontraktssumman, ska entreprenören, utöver den ovan nämnda ersättningen, även få en skälig ersättning av utebliven vinst på den del som överstiger 20 %.¹⁶³

Exempel

Kontraktssumman uppgår till 2 000 000 kr. Värdet av alla avgående arbeten uppgår till totalt 800 000 kr. Tillkommande arbeten uppgår till totalt 300 000 kr.

Avgående arbeten 800k

Tillkommande arbeten 300k

Differens 500 k

10 % av differensen mellan avgående och tillkommande arbeten ska gottskrivas entreprenören. 10 % av 500 000 kr är 50 000 kr.

Differensen är dessutom större än 20 % av kontraktssumman (20 % av 2 000 000 kr är 400 000 kr). Här överstiger differensen med 100 000 kr (500 000 – 400 000 = 100 000). För den del som överstiger 20 % ska skälig ersättning utgå för utebliven vinst.

¹⁶¹ Hedberg (2005) s. 120.

¹⁶² Hedberg & Andersson (2012) s. 124.

¹⁶³ Se 6 kap 11 § AB 04.

Totalt ska det således utgå 50 000 + skälig ersättning för utebliven vinst som belöper på 100 000 kr.

Kan slutavräkningsregeln tillämpas för att räkna ut avbeställningsersättningen?

Regeln är en schablonregel som kan åberopas av entreprenören. Det bör inte glömmas bort, att slutavräkningsregeln rör avräkning mellan *avgående* och *tillkommande* arbeten, den används alltså för ÄTA-arbeten.

Avbeställningsrätten torde inte härledas ur ÄTA. Därigenom blir det svårt att argumentera för att lägga till ytterligare en beräkningsfaktor, som överhuvudtaget inte förekommer i paragrafen, och heller inte är sammankopplat med de befintliga beräkningsposterna.

En annan omständighet som talar för att paragrafen nog inte automatiskt bör tillämpas vid avbeställningar, är den extra ersättning det skulle innebära för entreprenören. För det fall entreprenören ersätts enligt det positiva kontraktsintresset, så skulle denne, utöver ersättning för sina omkostnader, sitt utförda arbete samt uteblivna vinst, i så fall dessutom ersättas extra, om värdet av avbeställningen samt avgående arbeten överstiger det för tillkommande. Regeln blir då mycket förmånlig för entreprenören.

Att paragrafen inte automatiskt blir tillämplig borde dock inte hindra parterna från att själva, i avtalet, föreskriva 6 kap 11 § som beräkningsregel vid avbeställningar, om de finner det önskvärt.

6.6 Sammanvägd diskussion

Är ersättning motsvarande det positiva eller det negativa kontraktsintresset mest lämpligt?

Allmänna förmögenhetsrättsliga principer skulle kunna öppna upp för att ersättning ska motsvara det negativa kontraktsintresset. För beställaren är det en fördel, då denne inte behöver ersätta utebliven vinst.

Det negativa intresset är även den omfattning av avbeställningsersättning som gäller i konsumenttjänstlagen. Som nämndes i avsnitt 6.2 motiveras ersättningen i konsumenttjänstlagen i stor utsträckning med

konsumenthänsyn. Detta talar emot att använda lagens reglering som grund för hur omfattande ersättningen ska vara vid entreprenad mellan näringsidkare.

I köplagen, samt i NS 8405, ersätts vid avbeställning motsvarande det positiva kontraktsintresset. Ramberg & Herre menar att det positiva kontraktsintresset i köplagen ska skydda säljarens intresse av att hamna i en viss ekonomisk position, inte intresset av att slutföra åtagandet.¹⁶⁴ Huruvida detta innebär att denne slutför leverans/tillverkning är egalt – oavsett om det avbeställs eller ej ska säljaren tillförsäkras den vinst som följer på avtalet. I en entreprenadkontext innebär det att entreprenörens intresse av att utfå den vinst som denne beräknat utfå blir uppfyllt.

Även i NS 8405 ersätts entreprenören enligt det positiva kontraktsintresset. Beställarens vida avbeställningsrätt balanseras upp av en ersättning till entreprenören som innefattar utebliven vinst. Det påminner om resonemanget bakom köplagens reglering.

Omständigheter som talar för att ersättning vid avbeställning ska motsvara det positiva kontraktsintresset är således köplagens reglering samt en utblick mot resonemanget i NS 8405. Som nämnts i avsnitt 6.1 är detta även i linje med Samuelssons uppfattning: entreprenören ska ersättas enligt det positiva kontraktsintresset.¹⁶⁵

Det kan dock anföras omständigheter som talar emot ersättning motsvarande det positiva kontraktsintresset. En aspekt av entreprenadförhållanden, som nog inte är lika prominent som i vanliga köpeavtal, är all yttre påverkan. Bygglov, råvarupriser, förändrade behov på marknaden, okända markförhållanden, kanske till och med förändringar i lagstiftning gällande exempelvis miljö- eller hyresgästfrågor, kan förändra förutsättningarna för entreprenaden. Alla aspekter av entreprenadens fortskridande kanske inte är spikade vid avtalsslutet, utan har lämnats att lösas efterhand. En för entreprenören generös ersättning vid alla slags avbeställningar, från omfattande sådana till små, kan möjligen medföra en

¹⁶⁴ Kihlman m.fl. Köplag (1990:931) 52 § Avsnitt 12.3, Lexino 02-05-2022 (JUNO).

¹⁶⁵ Se Samuelsson (2022) s. 103.

stor ekonomisk risk för beställaren. Samtidigt kanske en mindre generös ersättning vid avbeställning avskräcker entreprenörer från att ta sig an projekt där avbeställningar förväntas.

Sammantaget tycks dock det positiva kontraktsintresset skapa än mer jämlig ekonomisk balans mellan parterna än det negativa kontraktsintresset.

Om man vill använda subtraktions- eller additionsmetoden, passar subtraktionsmetoden bäst in på en uträkning som ska resultera i att positivt kontraktsintresse ersätts.

Det är också möjligt för parterna att avtala om att slutavräkningsregeln i 6 kap 11 § ska användas för ersättningsberäkningen. Regeln torde dock inte bli tillämplig automatiskt, utan enbart om parterna är överens om det.

En ersättningsberäkning skulle även kunna utgå från regleringen i 38.1. NS 8405.

7 Sammanfattande slutsatser

En viktig aspekt av entreprenadavtalet är beställarens rätt att förändra entreprenörens kontraktsåtagande, antingen via föreskrivna ÄTA-arbeten eller via avbeställning.

Avbeställningsrätten har tidigare ansetts kunna härledas ur *avgående arbete*. Nyare doktrin menar att avbeställningsrätten snarare härleds ur allmänna förmögenhetsrättsliga normer. Slutsatsen kan baseras på diverse omständigheter. I de tidigare AB-avtalen fanns *avgående arbete* överhuvudtaget inte med i avtalet; det enda som nämdes var ÄT-arbeten. En annan omständighet är ordalydelsen i bestämmelser om ÄTA-arbeten samt beskrivningen av ÄTA i AB 04:s begreppsbestämningar.

Det står i 2 kap 3 § AB 04 att entreprenören är skyldig att *utföra* föreskrivna ÄTA-arbeten. Då ett avgående arbete inte kan utföras, torde skyldigheten inte omfatta avgående arbeten. Det går därför inte att, baserat på 2 kap 3 §, dra slutsatsen att beställaren har obegränsad rätt att avbeställa.

En annan omständighet som talar om att en avbeställning inte härleds ur avgående arbeten, är själva innebörden av avgående arbeten. Ett avgående arbete, menar Samuelsson, är en följd av att ett arbete tillkommit eller ändrats. En beställare kan inte ”föreskriva” ett avgående arbete utan att det finns en koppling till ett ÄT-arbete.

Att avbeställning inte är densamma som avgående arbete innebär dock inte att alla ÄTA-bestämmelser automatiskt blir irrelevanta. Tolkning av avtalets villkor ska, som HD påpekade i NJA 2015 s. 862, ske med beaktande av avtalets övriga villkor och systematik, då bestämmelserna är avsedda att utgöra ett sammanhängande system. Det finns inte någon avbeställningsbestämmelse i avtalet, men det torde inte hindra att man ser på sådana frågor i ljuset av avtalets övriga bestämmelser. Dessutom kan parterna själva avtala om att använda ÄTA-bestämmelser vid avbeställning, exempelvis slutavräkningsregeln 6 kap 11 §.

Avbeställningsrätten torde därmed kunna härledas ur allmänna förmögenhetsrättsliga normer. Dessa återfinns bland annat i köplagen och

konsumenttjänstlagen. HD har uttalat att det är möjligt att se till allmänna förmögenhetsrättsliga normer i dessa lagar, men med förbehåll om att vara försiktig med konsumenttjänstlagen.

Avbeställningsbestämmelsen i KöpL är, till skillnad, från konsumenttjänstlagens, inskränkt. Det är möjligt för säljaren att vägra acceptera en avbeställning om det föreligger särskilda skäl, och det är endast vid en viss typ av köp som avbeställning är möjligt. Inskränkningen i köplagen förefaller inte kunna tillmätas relevans vid entreprenad mellan näringsidkare; doktrin i entreprenadrätt menar att avbeställningsrätten är oinskränkt. Detta är mer i linje med konsumenttjänstlagens avbeställningsrätt, som också är oinskränkt.

I den allmänna förmögenhetsrätten framförs från vissa håll att avbeställning är ett kontraktsbrott. Detta torde inte vara relevant i entreprenadsammanhang, då avbeställningen snarare är att se som en rättighet för beställaren, och en del i dennes rätt att förändra entreprenörens kontraktsåtagande.

Vid avbeställning är det möjligt att beställaren är ålagd en underrättelseskyldighet. Det finns inte någon underrättelseskyldighet vid avbeställning i vare sig köplagen eller konsumenttjänstlagen. Däremot kan ett resonemang om detta grundas på den allmänna lojalitetsplikten eller föras utifrån regleringen i NS 8405.

Underrättelseskyldigheter återfinns i 2 kap 9 § AB 04. Den femte att-satsen i första stycket kan användas som argument för att beställaren har en plikt att förvarna entreprenören när denne vet att avbeställning kommer att ske. Enligt att-satsen ska part underrätta om omständigheter av betydelse för entreprenaden ändras eller tillkommer.

Det finns således flera argument som talar för en underrättelseskyldighet. Om skyldigheten baseras på någon av de ovan nämnda alternativen, finns två möjliga sanktioner för det fall en beställare underlåter att förvarna. Om skyldigheten följer samma reglering som NS 8405, kan entreprenörens avbeställningsersättning öka. Om skyldigheten i stället följer av 2 kap 9 § AB 04, kan skadeståndsskyldighet följa.

Företrädesrätt vid avbeställning nämns ej i AB 04. Med företrädesrätt menas här att beställaren inte kan anlita en ny entreprenör att utföra det avbeställda arbetet förrän entreprenaden är färdigställd och/eller överlämnad. Sådan företrädesrätt föreligger inte i köplagen eller konsumenttjänstlagen. I NS 8405 har entreprenören företrädesrätt vid avbeställning.

En företrädesrätt skulle möjligen kunna följa av den allmänna lojalitetsplikten. Det skulle kunna anses illojalt av en beställare att avbeställa och sedan anlita någon annan att utföra samma arbete.

I övrigt har entreprenören företrädesrätt vid ÄTA-arbeten. Det kan tala för att företrädesrätt även finns för avbeställning.

Ett argument för att företrädesrätt bör finnas är ansvar för entreprenaden och dess arbeten. Detta argument tas upp i norsk doktrin om NS 8405. Vem som bär ansvar, när en ny entreprenör blir inblandad i samma arbeten som ursprunglig entreprenör arbetat på, kan bli komplicerat att reda ut. Även förlust av prestige för den ursprunglige entreprenören har lyfts som argument för en företrädesrätt.

Ersättningens omfattning torde omfatta det positiva kontraktsintresset. Det är möjligt att argumentera, utifrån allmänna förmögenhetsrättsliga normer, att det i stället ska vara det negativa kontraktsintresset som ersätts. Avbeställningen är inte att se som ett kontraktsbrott, och därför kan det negativa kontraktsintresset vara lämpligare. Även i konsumenttjänstlagen motsvarar ersättningen det negativa kontraktsintresset. I en motivering till detta jämfördes med köplagens positiva kontraktsintresse vid avbeställning. Utredningen fann att det skulle vara för betungande för konsumenten att behöva ersätta även för utebliven vinst. Några konsumenthänsyn är inte aktuellt för entreprenader mellan näringsidkare, vilket talar för att i stället se till köplagens reglering.

I entreprenadrättslig doktrin framförs att ersättningen vid avbeställning ska motsvara det positiva kontraktsintresset. Vid avbeställning enligt NS 8405 ersätts enligt det positiva kontraktsintresset. En motivering till detta är att beställaren har en oinskränkt avbeställningsrätt, som för entreprenörens del vägs upp av ersättningen som innefattar utebliven vinst.

Inalles tycks det positiva kontraktsintresset bäst spegla en optimal ekonomisk riskfördelning mellan parterna.

Beräkning av ersättning kan ske enligt subtraktions- eller additionsmetoden. Då positivt kontraktsintresse är det som torde ersättas, är subtraktionsmetoden den metod som lämpligast används vid beräkningen.

Ersättningens omfattning och beräkning skulle kunna ske enligt slutavräkningsregeln i 6 kap 11 § AB 04. Det torde dock inte ske automatiskt, utan enkom om parterna kommit överens om det. I slutavräkningsregeln sker avräkning mellan avgående och tillkommande arbeten. Då ett avgående arbete följer på ett ändrings- eller tillkommande arbete, blir det svårt att lägga till ytterligare en beräkningspost (avbeställning). Användning av slutavräkningsregeln kan också, om avbeställningen är omfattande, medföra att entreprenören får en stor extra ersättning.

Det är även möjligt att se till ersättningsberäkningen i 38.1. NS 8405.

Bilaga

11. 2 NS 8405

Har entreprenøren utført deler av kontraktsarbeidet i strid med kontrakten, eller det konstateres skade på kontraktsarbeidet som entreprenøren bærer risikoen for, skal han varsle byggherren så snart han blir klar over dette. Entreprenøren skal meddele byggherren hvorledes utbedring vil bli foretatt.

Entreprenøren skal deretter foreta utbedring og dekke eventuelle utgifter til tilkomst og andre nødvendige utgifter som følger av utbedringen, med mindre kostnadene vil bli uforholdsmessig store i forhold til det som oppnås.

Byggherren kan i så fall kreve prisavslag etter bestemmelsene i 36.4. Dersom den kontraktsstridige utførelsen eller skaden fører til skade på deler av bygget eller anlegget som ikke omfattes av kontrakten, gjelder 36.5 tilsvarende.

38.1 NS 8405

Byggherren har rett til å avbestille hele eller deler av kontraktarbeidet.

Avbestilling skal foretas skriftlig i så god tid som mulig.

Dersom reduksjonen av entreprenørens samlede vederlag etter fradrag og tillegg ved endringsarbeider er mindre enn 15 % av kontraktssummen, skal reduksjonen alltid behandles etter bestemmelsene om endringer. Dersom reduksjonen blir 15 % av kontraktssummen eller mer, anses hele reduksjonen som delvis avbestilling.

Ved avbestilling har entreprenøren krav på erstatning for det økonomiske tapet han lider som følge av avbestillingen.

Inntil overtakelse har skjedd, kan avtalte ytelser ikke utføres av andre entreprenører, med mindre entreprenøren har misligholdt sin plikt til å utbedre etter 11.2.

22.1 NS 8405

Byggherren kan ved endringsordre pålegge entreprenøren endringer.

En endring kan gå ut på at entreprenøren skal yte noe i tillegg til eller i stedet for det opprinnelige avtalte, at ytelsenes karakter, kvalitet, art eller utførelse skal endres, eller at avtalte ytelser skal utgå.

En endring må stå i sammenheng med det kontrakten omfatter, og ikke være av en vesentlig annen art enn det opprinnelig avtalte arbeidet. Er ikke annet avtalt, kan ikke byggherren pålegge entreprenøren endringer ut over 15 % netto tillegg til kontraktssummen.

Avvik i forhold til kontraktens mengdeangivelse på poster som skal avregnes etter enhetspriser (regulerbare poster), utgjør ingen endring med mindre avviket i vesentlig grad overstiger det entreprenøren burde ha tatt i betraktning ved inngåelsen av kontrakten.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur, artiklar samt lagkommentarer

Adlercreutz, Axel; Gorton, Lars; Lindell-Frantz, Eva (2016) *Avtalsrätt I*. Juristförlaget i Lund.

Andersson, Eilert; Hedberg, Stig (2012) *ÅTA-arbeten och ekonomisk reglering enligt AB 04 och ABT 06*. AB Svensk Byggtjänst.

Arvidsson, Niklas. *Lojalitet och egenintresse inom avtalsrätten – några reflektioner med anledning av "Omsättningsmålet"*. JT nr. 3 2021/22 s. 666.

Arvidsson, Niklas; Samuelsson, Per (2018) *Entreprenadavtal mellan näringsidkare och konsument*. Norstedts Juridik.

Deli, Robert (2017) *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*. AB Svensk Byggtjänst.

Dryselius, David (2019) *Avtalsviten: effekter och rättsverkningar*. Faculty of Law, Lund University.

Hagström, Viggo; Bruserud, Herman (2014) *Entrepriserett*. Universitetsforlaget AB.

Hedberg, Stig (1995). *Kommentarer till AB 92*. AB Svensk Byggtjänst.

Hedberg, Stig (2005). *Kommentarer till AB 04*. AB Svensk Byggtjänst.

Hellner, Jan; Hager, Richard; Persson, H. Annina (2020) *Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt 2 häftet. Allmänna ämnen*. Norstedts Juridik.

Herre, Johnny (1996) *Ersättningar i köprätten: särskilt om skadeståndsberäkning*. Juristförlaget.

Håstad, Torgny (2022) *Köprätt: och annan kontraktsrätt*. Iustus Förlag AB.

Johansson, Sture (2007) *Entreprenadrätt och praktik*. AB Svensk Byggtjänst.

Johansson, Svante O. (publicerad digitalt 25 juni 2020)
Konsumenttjänstlagen. En kommentar. Norstedts Juridik.

Kihlman, Jon; Munukka, Jori; Svensson, Ola. *Lagkommentar till köplagen (1990:931)*. Lexino (JUNO).

Marthinussen, Karl; Giverholt, Heikki; Arvesen, Hans-Jørgen (2016). *NS 8405 Kommentarutgave til Norsk Standard 8405, Norsk bygge- og anleggskontrakt*. Gyldendal Juridisk.

Motiv AB 72 (1985). AB Svensk Byggtjänst.

Munukka, Jori. *Lojalitetsplikten som rättsprincip*. SvJT 2010 s. 837.

Munukka, Jori (2007) *Kontraktuell lojalitetsplikt*. Jure förlag.

Ramberg, Jan; Herre, Johnny (publicerad digitalt 10 september 2021)
Köplagen. En kommentar. Norstedts Juridik.

Ramberg, Jan; Ramberg, Christina (2019) *Allmän avtalsrätt*. Norstedts Juridik.

Samuelsson, Per (2022). *AB 04: en kommentar*. Norstedts Juridik.

Förarbeten

Prop. 1988/89:76 om ny köplag.

Prop. 1984/85:110 om konsumenttjänstlag.

SOU 1979:36 Konsumenttjänstlag.

SOU 1976:66 Köplag.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen T 5613-20 (1-12-2021)

NJA 2018 s. 171

NJA 2017 s. 203

NJA 2017 s. 1195

NJA 2015 s. 862

NJA 2013 s. 1174

NJA 2012 s. 1095

NJA 2005 s. 142

NJA 2002 s. 630

NJA 1974 s. 526